

Υποέργο 2

«Επιμόρφωση Επιμορφωτών και Πρόγραμμα Επιμόρφωσης του Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού (ΕΕΠ)»

Πράξη

«Ανάπτυξη υποστηρικτικών δομών για την ένταξη και συμπερίληψη στην εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία ή και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες - Μετατροπή του Ειδικού Σχολείου σε Κέντρο Υποστήριξης Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης

Οδηγός

εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος (ΕΕΠ)
για μαθητές
με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής Υπερκινητικότητα
(ΔΕΠΥ)

Χρήστος Σκαλούμπακας M.Ed.

Ειδικός Παιδαγωγός

με την συμβολή :

Τέρψης Κόρπα – Παιδοψυχιάτρου

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
1Η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	6
ΚΑΤΑΝΟΩΝΤΑΣ ΤΗ ΔΕΠΥ	6
ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΔΕΠΥ;	7
ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΔΕΠΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΒΡΕΦΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	7
ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	8
ΔΕΠΥ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	9
ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	9
ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΔΕΠΥ	10
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ & ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΕΠΥ	15
Η ΔΕΠΥ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ	16
ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	18
ΔΕΠΥ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΗ	19
ΔΕΠΥ ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΗ ΕΚΦΡΑΣΗ.....	22
2. Πίνακας 5 - ΔΕΠΥ και γραπτή έκφραση	Error! Bookmark not defined.
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΕΠΥ	24
3. Πίνακας 6 - Μαθηματικές Γνώσεις και ΔΕΠΥ	26
ΔΕΠΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΕΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΑΞΗ.....	27
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΔΕΠΥ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΤΑΞΗ	32
4. Πίνακας 7 Βασικά συστατικά της διαδικασίας σχεδιασμού	33
ΈΜΦΑΣΗ ΣΤΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.....	34
ΑΝΑΛΥΟΝΤΑΣ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ	34
Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΝΟΣ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ	36
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ.....	36
ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ	39
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΡΑΣΗΣ	40
ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ.....	41
ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ	45
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.....	46
ΜΕΤΑΒΑΣΕΙΣ	48

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

4Η ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	51
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	51
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	52
ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝΤΑΣ ΜΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ	52
ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑ	53
Η ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	54
Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	54
ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΗΣ ΔΕΠΥ.....	56
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΕΓΕΡΤΙΚΩΝ ΦΑΡΜΑΚΩΝ.....	57
ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΔΙΕΓΕΡΤΙΚΩΝ ΦΑΡΜΑΚΩΝ	58
ΟΙ ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΩΝ ΔΙΕΓΕΡΤΙΚΩΝ ΦΑΡΜΑΚΩΝ.....	59
ΣΟΒΑΡΕΣ ΑΛΛΑ ΣΠΑΝΙΕΣ ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΔΙΕΓΕΡΤΙΚΩΝ ΦΑΡΜΑΚΩΝ:	61
ΜΗ ΔΙΕΓΕΡΤΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑ	62
ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΤΟΜΟΞΕΤΙΝΗΣ.....	62
ΟΙ ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΤΟΜΟΞΕΤΙΝΗΣ	63
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΗΣ ΔΕΠΥ	64
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	67

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Εισαγωγή

Χάριν ευχέρειας στην ανάγνωση επιλέξαμε να μην γίνονται βιβλιογραφικές αναφορές μέσα στο κείμενο, πλήν των περιπτώσεων εκείνων που έχει γίνει ακριβής αναπαραγωγή από πηγή. Για τους αναγνώστες που ενδιαφέρονται να ανατρέξουν στις βιβλιογραφικές πηγές καλούνται να ανατρέξουν στο βιβλιογραφικό παράρτημα στο τέλος του εγχειριδίου όπου περιλαμβάνεται η ενδεικτική βιβλιογραφία

Είναι καλό να έχουμε στο νου μας λοιπόν ότι οι περιγραφές που γίνονται στις σελίδες αυτού του εγχειριδίου είναι επιλεκτικές και αναφέρονται σε εκείνα τα στοιχεία της συμπεριφοράς που είναι δυσλειτουργικά ή δυσπροσαρμοστικά. Αυτό δε σημαίνει ότι οι συμπεριφορές αυτές είναι αντιπροσωπευτικές της πολυπλοκότητας και της ποικιλίας της παιδικής ή εφηβικής συμπεριφοράς ή ότι μπορούν να συμπυκνώσουν τα ιδιαίτερα στοιχεία της κάθε προσωπικότητας. Κάθε άνθρωπος και ακόμα περισσότερο κάθε παιδί είναι μοναδικό. Ας προχωρήσουμε λοιπόν στην ανάπτυξη του θέματός μας έχοντας αυτό κατά νου.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1η θεματική ενότητα

ΚΑΤΑΝΟΩΝΤΑΣ ΤΗ ΔΕΠΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Τι είναι η ΔΕΠΥ;

Η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) είναι μια νευροβιολογική διαταραχή που εμφανίζεται στο 5-7% του πληθυσμού των παιδιών και των εφήβων. Οι μαθητές με ΔΕΠΥ τείνουν να εκδηλώνουν συμπεριφορές που είναι διαταρακτικές για το οικιακό ή το σχολικό περιβάλλον. Οι γονείς των παιδιών με ΔΕΠΥ αντιλαμβάνονται τη συμπεριφορά των παιδιών τους ως διαφορετική από αυτή των συνομηλίκων τους, αφού δεν ανταποκρίνεται στις παραδοσιακές μεθόδους διαπαιδαγώγησης.

Η συμπεριφορά των παιδιών με ΔΕΠΥ έχει πολλές διακυμάνσεις και εξαρτάται από το βαθμό ικανοποίησης που αντλούν από τη συγκεκριμένη δραστηριότητα, από το αν υπάρχει εξωτερική εποπτεία, κανονιστικό πλαίσιο ή πρόγραμμα., και αν η δραστηριότητα που καλούνται να εκτελέσουν έχει αυξημένες γνωστικές απαιτήσεις.

Στοιχεία της ΔΕΠΥ κατά τη βρεφική ηλικία

Μερικές μητέρες αναφέρουν ότι ήδη από τον καιρό της εγκυμοσύνης ότι η παρουσία του παιδιού τους τους ήταν αντιληπτή λόγω της έντονης και συχνής του κινητικότητας.

Σε περισσότερα από τα μισά παιδιά που λαμβάνουν διάγνωση της ΔΕΠΥ αναφέρεται στο ιστορικό τους ότι ήταν υπερβολικά ανήσυχα στη βρεφική ηλικία – «δύσκολα μωρά», χωρίς σταθερό ωράριο ύπνου ή φαγητού.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στοιχεία της ΔΕΠΥ στην προσχολική ηλικία

Τα παιδιά με ΔΕΠΥ ήδη από την προσχολική ηλικία παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά :

- Είναι συνεχώς σε ανυсуχία και κίνηση.
- Κάνουν συνεχώς ερωτήσεις χωρίς να περιμένουν απάντηση
- Δεν αναγνωρίζουν τους κανόνες ακόμα και μετά από αρκετούς μήνες φοίτησης στο νηπιαγωγείο προκαλώντας έτσι τη δυσαρέσκεια των εκπαιδευτικών.
- Εκδηλώνουν επικίνδυνες συμπεριφορές και εμπλέκονται ή και προκαλούν ατυχήματα.
- Πέφτουν πάνω στα αντικείμενα ή/και στους ανθρώπους· σκαρφαλώνουν και πηδούν από έπιπλα
- Δεν έχουν φίλους ή τα άλλα παιδιά τα αποφεύγουν.
- Είναι αδύνατο να παραμείνουν αρκετή ώρα σε ένα παιχνίδι ή να ακούσουν μια ιστορία. Μεταπηδούν από τη μία δραστηριότητα στην άλλη.
- Εμφανίζουν δυσκολίες στις γνωστικές λειτουργίες, όπως στη μνήμη, στην ταχύτητα επεξεργασίας πληροφοριών και στον έλεγχο των παρορμήσεων, ενώ συχνά δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις οδηγίες και να απαντήσουν με εύστοχο τρόπο στις ερωτήσεις της εκπαιδευτικού.
- Η επίδοσή τους παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις με αποτέλεσμα να συμβάλουν στο σχηματισμό αντιφατικών εντυπώσεων.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΔΕΠΥ στη σχολική ηλικία

Κατά την πρώτη σχολική ηλικία η συμπεριφορά των παιδιών με ΔΕΠΥ αρχίζει να εμφανίζει επιπλέον χαρακτηριστικά :

- Συχνά υποδύονται τον «κλόουν» στην τάξη ώστε να κερδίσουν την προσοχή και την επιδοκμασία των συμμαθητών τους.
- Άλλες φορές μιλούν υπερβολικά χωρίς να έχουν την άδεια.
- Παραμένουν σιωπηλά ή απαντούν μονολεκτικά όταν ο δάσκαλος τους απευθύνει το λόγο.
- Δυσκολεύονται στις κοινωνικές επαφές και δεν αποκτούν εύκολα φίλους.

Συνήθως (όχι πάντα), αντιμετωπίζουν δυσκολίες κατά τη διάρκεια του μαθήματος γιατί δεν παρακολουθούν αδιάλειπτα τη ροή της παράδοσης και δυσκολεύονται ιδιαίτερα να παρακολουθήσουν τις μεταβάσεις από τη μία δραστηριότητα στην άλλη. Παρουσιάζουν επίσης ιδιαίτερες δυσκολίες στην καθημερινή σχολική προετοιμασία στο σπίτι με συχνή χρονοτριβή ή με πολλές αντιστάσεις στην εκκίνηση για την εκτέλεση των κατ' οίκον εργασιών και στη διατήρηση της προσοχής ώστε να ολοκληρωθεί μέρος ή το σύνολο σχολικών υποχρεώσεων. Δυσκολεύονται επίσης πολύ ή αποφεύγουν τη γραφή (γράφουν ελάχιστα ή τίποτε στο τετράδιο) κάτι που αναπόφευκτα έχει επίπτωση στη σχολική απόδοση και τη βαθμολογική τους επίδοση.

ΔΕΠΥ στην εφηβική ηλικία

Στην εφηβική ηλικία συχνά εμφανίζονται μεγάλες και σημαντικές διακυμάνσεις στη συμπεριφορά με αρκετά συχνή την εμφάνιση αρνητικών συναισθημάτων (π.χ. Άγχους,

θυμού, θλίψης). Οι έφηβοι με ΔΕΠΥ συχνά τείνουν να προτιμούν τους φίλους τους από την οικογένειά τους καθώς και να εκδηλώνουν μια ροπή προς επικίνδυνες συμπεριφορές.

Περνούν λιγότερο χρόνο με την οικογένεια και περισσότερο με τους φίλους ενώ συχνά επιδιώκουν να διασκεδάζουν αντί να ασχολούνται με δημιουργικές δραστηριότητες με αποτέλεσμα να υιοθετούν βλαβερές συνήθειες συχνότερα π.χ. η χρήση καπνικών προϊόντων στην εφηβεία είναι συχνότερη στους εφήβους με ΔΕΠΥ και η ηλικία έναρξης είναι χαμηλότερα από τον γενικό πληθυσμό. Στα παραπάνω πρέπει να προστεθεί και η μεγαλύτερη συχνότητα χρήσης ουσιών, εμπλοκής σε τροχαία ατυχήματα, χαμηλής σχολικής επίδοσης και διακοπής της σχολικής φοίτησης.

Διαγνωστικά κριτήρια της ΔΕΠΥ

Τα διαγνωστικά κριτήρια της ΔΕΠΥ μετά την πρόσφατη έκδοση του διαγνωστικού και ταξινομητικού εγχειριδίου της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας (DSM V) διαμορφώθηκαν ως εξής :

1. **Ελλειμματική Προσοχή :** Έξι ή περισσότερα συμπτώματα ελλειμματικής προσοχής για παιδιά έως 16 ετών , ή πέντε ή περισσότεροι έφηβοι για εφήβους 17 ετών και άνω ή ενήλικες• τα συμπτώματα της ελλειμματικής προσοχής είναι παρόντα για 6 μήνες ή παραπάνω και είναι κατάλληλα για την αναπτυξιακή φάση του παιδιού :
  - Συχνά δεν προσέχει τις λεπτομέρειες και κάνει λάθη απροσεξίας στις σχολικές εργασίες, στην εργασία του, ή σε άλλες δραστηριότητες.
  - Συχνά έχει δυσκολία να διατηρήσει την προσοχή του σε δραστηριότητες ή παιχνίδια.
  - Συχνά δεν ακούει όταν του απευθύνονται.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- Συχνά δεν ακολουθεί οδηγίες και δεν ολοκληρώνει σχολικές εργασίες και άλλες υποχρεώσεις ή εργασιακά καθήκοντα (π.χ. χάνει τη συγκέντρωσή του, διασπάζεται)
- Συχνά έχει δυσκολίες να οργανώσει σχολικές εργασίες και δραστηριότητες.
- Συχνά αποφεύγει, αντιπαθεί ή είναι διστακτικός να αναλάβει εργασίες που απαιτούν νοητική ενέργεια για αρκετό χρόνο (όπως σχολικές εργασίες ή κατο' οίκον εργασίες).
- Συχνά χάνει πράγματα που είναι απαραίτητα για εργασίες ή δραστηριότητες (π.χ. σχολικά βιβλία και τετράδια, μολύβια, βιβλία, πορτοφόλια, κλειδιά, γυαλιά, κινητά τηλέφωνα)
- Διασπάται εύκολα
- Ξεχνά συχνά πράγματα στις καθημερινές του δραστηριότητες.

2. Υπερκινητικότητα και Παρορμητικότητα : Έξι ή περισσότερα συμπτώματα υπερκινητικότητας-παρορμητικότητας για παιδιά μέχρι την ηλικία των 16 ετών, ή πέντε ή παραπάνω για εφήβους 17 ετών και άνω και για ενήλικες• συμπτώματα υπερκινητικότητας-παρορμητικότητας είναι παρόντα για τουλάχιστον 6 μήνες και προκαλούν δυσλειτουργία, ενώ δεν συμβαδίζουν με το αναπτυξιακό επίπεδο του ατόμου :

- Συχνά στριφογυρίζει ή κινεί νευρικά τα πόδια ή τα χέρια του.
- Συχνά αφήνει τη θέση του σε περιπτώσεις που πρέπει να παραμείνει καθισμένος/η.
- Συχνά τρέχει ή σκαρφαλώνει σε καταστάσεις που δεν αρμόζει (έφηβοι ή ενήλικες είναι ανήσυχοι) .

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- Συχνά δεν καταφέρνει να παίξει ή να συμμετάσχει σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες ήσυχα.
- Συχνά φαίνεται σαν να είναι κουρδισμένος
- Συχνά μιλά υπερβολικά
- Συχνά εκστομίζει μια λέξη πριν διατυπωθεί η ερώτηση.
- Συχνά δυσκολεύεται να περιμένει τη σειρά του.
- Συχνά διακόπτει τους άλλους.

Επιπρόσθετα πρέπει να πληρούνται και τα παρακάτω κριτήρια :

- Αρκετά συμπτώματα απροσεξίας ή υπερκινητικότητας-παρορμητικότητας ήταν παρόντα πριν την ηλικία των 12 ετών.
- Αρκετά συμπτώματα είναι εμφανή σε δύο ή περισσότερους χώρους (π.χ. σπίτι, σχολείο ή στην εργασία·με φίλους ή συγγενείς· σε άλλες δραστηριότητες).
- Υπάρχουν σαφή τεκμήρια ότι τα συμπτώματα παρεμποδίζουν ή μειώνουν την κοινωνική, σχολική ή εργασιακή λειτουργικότητα.
- Τα συμπτώματα δεν παρουσιάζονται μόνο κατά την εξέλιξη της σχιζοφρένειας ή άλλης ψυχωτικής διαταραχής. Τα συμπτώματα δεν εξηγούνται από την ύπαρξη άλλης διαταραχής (π.χ. διαταραχή της διάθεσης, αγχώδη διαταραχή, αποσυνδεδετική διαταραχή ή διαταραχή της προσωπικότητας).

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Βασιζόμενοι στα είδη των συμπτωμάτων, υπάρχουν τρεις τύποι (εκδηλώσεις) της ΔΕΠΥ:

Συνδυασμένη Εκδήλωση : εάν αρκετά συμπτώματα από τα δύο κριτήρια της απροσεξίας και της υπερκινητικότητας-παρορμητικότητας ήταν παρόντα τους τελευταίους έξι μήνες.

Προεξάρχουσα Απρόσεκτη Εκδήλωση : εάν αρκετά συμπτώματα απροσεξίας αλλά όχι υπερκινητικότητας-παρορμητικότητας ήταν παρόντα τους τελευταίους έξι μήνες

Προεξάρχουσα Υπερκινητική-Παρορμητική Εκδήλωση : εάν αρκετά συμπτώματα υπερκινητικότητας-παρορμητικότητας, αλλά όχι απροσεξίας, είναι παρόντα τους τελευταίους έξι μήνες.

Λόγω του ότι τα συμπτώματα ενδέχεται να αλλάξουν κατά τη διάρκεια του χρόνου, οι εκδηλώσεις επίσης ενδέχεται να διαφοροποιηθούν.

Ελλείμματα στις κοινωνικές δεξιότητες

Συχνά τα παιδιά με ΔΕΠΥ παρουσιάζουν δυσκολίες στην κοινωνική αλληλεπίδραση που έχουν επιπτώσεις στη κοινωνικοποίησή τους και κατ'επέκταση στη ψυχολογική τους υγεία.

Οι δυσκολίες αυτές εκδηλώνονται ως :

- Αδυναμία να αντιλαμβάνονται τις σκέψεις, τα συναισθήματα και γενικά τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στην έξω-λεκτική επικοινωνία.
- Διασπαστική συμπεριφορά μέσα στην ομάδα που έχει ως αποτέλεσμα την απομόνωση και πολύ συχνά τον αποκλεισμό.

Παρότι οι συμπεριφορές όπως η παρορμητικότητα, η υπερκινητικότητα και η δυσκολία στην συγκέντρωση είναι συνυφασμένες με τη ΔΕΠΥ, ενδέχεται οι συμπεριφορές αυτές να εμφανίζονται χωρίς όμως να σχετίζονται με τη ΔΕΠΥ. Για παράδειγμα, μπορεί να εκδηλώνονται μετά από σημαντικά γεγονότα ζωής (π.χ. θάνατος, διαζύγιο, μετακόμιση) ή

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

καταστροφικά γεγονότα. Επιπλέον, υπάρχουν και άλλες περιπτώσεις που παρουσιάζονται τέτοιες δυσκολίες, όπως για παράδειγμα :

- Μαθησιακές δυσκολίες και/ή διαταραχές του λόγου
- Υπερβολική κόπωση
- Χρόνια στέρηση τροφής
- Φαρμακευτική αγωγή – προβλήματα υγείας (π.χ. άσθμα)
- Διανοητική Αναπηρία (Intellectual Disability)

Η διάγνωση της ΔΕΠΥ είναι κλινική

Η διάγνωση της ΔΕΠΥ είναι κλινική. Ο ειδικός αξιοποιεί πληροφορίες από το αναπτυξιακό ιστορικό του παιδιού, τις πληροφορίες που συλλέγει από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς καθώς επίσης από την κλινική εξέταση του παιδιού. Δεν υπάρχει ειδική βιολογική εξέταση, όπως γενετική εξέταση, αξονική/ μαγνητική τομογραφία εγκεφάλου, εξέταση αίματος, ηλεκτροεγκεφαλογράφημα ή άλλη δοκιμασία η οποία να μπορεί να αξιοποιηθεί στη διάγνωση της ΔΕΠΥ, αν και σε ερευνητικές μελέτες κάποιες από τις παραπάνω εργαστηριακές εξετάσεις έχουν προσφέρει ενδιαφέροντα ευρήματα που ενδέχεται να αξιοποιηθούν διαγνωστικά ή θεραπευτικά στο μέλλον.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην αναγνώριση & στη διαδικασία αξιολόγησης της ΔΕΠΥ

Η εκπαιδευτικός είναι το πρόσωπο εκείνο που έρχεται πολύ συχνά σε επαφή με το παιδί ή τον έφηβο στο σχολικό περιβάλλον. Παρατηρεί το παιδί στην μαθησιακή διαδικασία, αξιολογεί την απόδοσή του, το επιβλέπει στο διάλειμμα, παρατηρεί την κοινωνική του συμπεριφορά, κατά συνέπεια μπορεί να παρέχει σημαντικές πληροφορίες για την συμπεριφορά του παιδιού σε διαφορετικές δραστηριότητες και συνθήκες.

Είναι ακόμα πιο σημαντικό να επισημάνουμε τη σπουδαιότητα των πληροφοριών που παρέχει ο εκπαιδευτικός στα πλαίσια αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας κάποιας σχολικής ή θεραπευτικής παρέμβασης. Ο εκπαιδευτικός της τάξης είναι συνήθως ο πρώτος που θα εγείρει ερωτηματικά για τη συμπεριφορά του παιδιού, αλλά και ο πρώτος που οι γονείς θα συμβουλευτούν όταν αντιμετωπίζουν συμπεριφορές που δεν μπορούν να διαχειριστούν. Τέλος, οι υπηρεσίες υγείας που αναλαμβάνουν την αξιολόγηση παιδιών ή εφήβων με προβλήματα συμπεριφοράς πολύ συχνά αναζητούν πληροφόρηση από ανθρώπους του σχολικού περιβάλλοντος και κυρίως τον εκπαιδευτικό της τάξης, διότι το παιδί περνά ένα μεγάλο μέρος της ημέρας του στο σχολείο, όπου καλείται να συμμετάσχει σε μαθησιακές δραστηριότητες, και να αναδείξει το δυναμικό του, καθώς και να αναπτύξει κοινωνικές σχέσεις με τους συνομηλίκους του, αλλά και με το εκπαιδευτικό προσωπικό.

Ο εκπαιδευτικός είναι λοιπόν σε θέση να σχηματίσει εικόνα για τη φύση, τη συχνότητα αλλά και τη βαρύτητα των προβλημάτων, αλλά και να συμβάλλει στη κατάρτιση του μαθησιακού και συμπεριφορικού του προφίλ. Στην προσπάθεια αυτή καλείται να απαντήσει στις παρακάτω ερωτήσεις :

- Ποιες είναι οι δυσκολίες του μαθητή;
- Τι κάνει και τι δεν κάνει; (π.χ. δυσκολεύεται να τελειώσει μια εργασία, να οργανώσει

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

μια δουλειά, να παραμείνει συγκεντρωμένος σε ένα θέμα, εμφανίζει έντονη κίνηση και ανησυχία, ονειροπολεί)

- Πότε εμφανίζεται το κάθε πρόβλημα; Ποια ώρα της ημέρας ; Σε ποιο γνωστικό αντικείμενο ή δραστηριότητα ;
- Ποια είναι τα μαθησιακά του ελλείμματα (εάν υπάρχουν); Οι δυσκολίες του αποτελούν κενά από προηγούμενα έτη, ή έχουν έναν μόνιμο χαρακτήρα που απαιτεί προσαρμογές στο διδακτικό έργο και την αξιολόγηση;
- Ποια είναι τα δυνατά σημεία του μαθητή; Τι του αρέσει ;

Η ΔΕΠΥ στην τάξη

Η ΔΕΠΥ έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ακαδημαϊκή επίδοση. Ένα από τα πιο κρίσιμα ευρήματα από τις πρόσφατες συγχρονικές και διαχρονικές έρευνες (βλ. Πιν.2) είναι ότι τα παιδιά με ΔΕΠΥ εμφανίζουν ιδιαίτερα υψηλό κίνδυνο σχολικής αποτυχίας, επαναφοίτησης στην ίδια τάξη, η φοίτησης σε δομή της ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης, καθώς και συχνότητας εγκατάλειψης του σχολείου.

Διάφορες έρευνες δείχνουν ότι η σχέση μεταξύ ΔΕΠΥ και χαμηλής ακαδημαϊκής επίδοσης ξεκινά νωρίς στη σχολική σταδιοδρομία ενός παιδιού.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Πίνακας 1. Χαρακτηριστικά της Σχολικής Επίδοσης των μαθητών με ΔΕΠΥ συγκριτικά με τον γενικό σχολικό πληθυσμό

Δείκτες Σχολικής απόδοσης	Παιδιά με ΔΕΠΥ σε σύγκριση με συνομήλικα παιδιά από το γενικό πληθυσμό
Χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο (κάτω του 8 στο δημοτικό και 14 στο γυμνάσιο-λύκειο) .	<ul style="list-style-type: none"> • Διπλάσια συχνότητα
Επαναφοίτηση στην ίδια τάξη	<ul style="list-style-type: none"> • Διπλάσια έως τετραπλάσια συχνότητα
Φοίτηση σε δομές ειδικής εκπαίδευσης (τμήμα ένταξης, παράλληλη στήριξη)	<ul style="list-style-type: none"> • Διπλάσια έως τετραπλάσια συχνότητα
Πρώρη εγκατάλειψη του σχολείου	<ul style="list-style-type: none"> • Τριπλάσια συχνότητα
Επίδοση στη τριτοβάθμια εκπαίδευση	<ul style="list-style-type: none"> • Χαμηλότερη βαθμολογική επίδοση κατά 2,5 βαθμούς

Γλωσσικές λειτουργίες και Μνήμη Εργασίας

Μνήμη Εργασίας

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με ΔΕΠΥ στις γλωσσικές λειτουργίες φαίνεται ότι συνδέονται με ελλείμματα στη Μνήμη Εργασίας. Η Μνήμη Εργασίας είναι η ικανότητα αποθήκευσης μίας πληροφορίας στη μνήμη, ενώ παράλληλα εκτελείται ένα γνωστικό έργο. Η Μνήμη Εργασίας μας επιτρέπει να εκτελούμε ένα γνωστικό έργο ενώ παράλληλα εγγράφουμε, αποθηκεύουμε ή ανακαλούμε πληροφορίες που λαμβάνουμε από το περιβάλλον. Το παιδί με ΔΕΠΥ αντιμετωπίζει συχνά δυσκολίες στη μνήμη εργασίας αφού αδυνατεί να επιτελέσει ένα έργο ανακαλώντας ή συνδυάζοντας πληροφορίες από την μνήμη εργασίας.

Γλωσσική κατανόηση:

Υπάρχει εκτενής αναφορά στη βιβλιογραφία των αδυναμιών που παρουσιάζουν τα παιδιά με ΔΕΠΥ στην κατανόηση του προφορικού αλλά και του γραπτού λόγου. Η πραγματική φύση των δυσκολιών αυτών είναι δύσκολο να εντοπιστεί στον τομέα της γλώσσας ή στον τομέα της προσοχής αν και συχνά οι αδυναμίες αυτές αποτελούν προϊόν αλληλεπίδρασης των δύο συστημάτων. Ανεξάρτητα όμως από την προέλευση των δυσκολιών αυτών πολύ συχνά τα παιδιά με ΔΕΠΥ παρουσιάζουν δυσκολίες στον να κατανοήσουν συμπεράσματα, να εντοπίσουν λάθη σε οδηγίες, να κατανοήσουν πληροφορίες που περιλαμβάνονται στα κείμενα των βιβλίων των θετικών επιστημών (φυσική, βιολογία κλπ), να κατανοήσουν σχέσεις αιτίου-αποτελέσματος καθώς και να κατανοήσουν τις ενέργειες των χαρακτήρων στις ιστορίες.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Γλωσσική έκφραση:

Αρκετά συχνά παρατηρούμε και αδυναμίες σε δεξιότητες που αφορούν την προφορική έκφραση. Για παράδειγμα συχνά παρατηρούμε κενά στην αναδιήγηση μιας ιστορίας, ή η αναδιήγηση δεν γίνεται με οργανωμένο και συνεκτικό τρόπο, ενώ συχνά δεν είναι σε θέση να απαντήσουν σε ερωτήσεις συνοπτικά χρησιμοποιώντας ειδικό λεξιλόγιο και παραμένοντας στο θέμα της ερώτησης. (Tannock et al, 2002).

ΔΕΠΥ και Γραπτός Λόγος

Ανάγνωση

Μελέτες έχουν δείξει ότι τα προβλήματα συμπεριφοράς στο νηπιαγωγείο, ιδιαίτερα εκείνα που αφορούν τα συμπτώματα της ελλειμματικής προσοχής, είναι προγνωστικά της μετέπειτα επίδοσης στην ανάγνωση, ακόμη και μετά τον συνυπολογισμό άλλων συνυπαρχόντων προβλημάτων συμπεριφοράς (για παράδειγμα, υπερκινητικότητα), των πρώιμων δεξιοτήτων

Η Δυσλεξία είναι μια νευροαναπτυξιακή διαταραχή που **Ορισμός 1 Δυσλεξία : Μια Ειδική Μαθησιακή Δυσκολία** αναγνωστική ταχύτητα και ακρίβεια) σε συνδυασμό με δυσχέρεια στην ορθογραφημένη γραφή. Αρκετά συχνά έχει αρνητική επίπτωση στην ποιότητα και ποσότητα του παραγόμενου γραπτού λόγου. Συχνά συμβάλλει στην έλλειψη κινήτρου και οδηγεί σε χαμηλή σχολική επίδοση, ενώ χωρίς την κατάλληλη υποστήριξη ενδέχεται να έχει δευτερογενείς επιπτώσεις στην ψυχολογική κατάσταση του παιδιού.

Η Δυσλεξία μπορεί να παρουσιάζεται ως μεμονωμένη διαταραχή μολονότι πολύ συχνά εμφανίζεται μαζί με άλλες νευροαναπτυξιακές διαταραχές όπως η ΔΕΠΥ, η Αναπτυξιακή διαταραχή κινητικού συντονισμού, ή η Αναπτυξιακή Διαταραχή του Λόγου.

ανάγνωσης αλλά και το νοητικό δυναμικό. Τα παιδιά που παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς στο νηπιαγωγείο και έχουν δυσκολίες στην ανάγνωση είναι επίσης λιγότερο πιθανό να βελτιωθούν στην ανάγνωση σε σύγκριση με παιδιά που παρουσιάζουν μόνο προβλήματα ανάγνωσης. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει σαφώς ότι η έγκαιρη προσπάθεια παρέμβασης οφείλει να αντιμετωπίζει τόσο τις δυσλειτουργικές συμπεριφορές (υπερκινητικότητα, ελλειμματική προσοχή)

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

όσο και τις μαθησιακές δυσκολίες καθεαυτές. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι περίπου το 15% έως 40% των παιδιών με ΔΕΠΥ παρουσιάζουν μια κάποια ειδική μαθησιακή δυσκολία στην ανάγνωση (Δυσλεξία). Οι μαθητές αυτοί παρουσιάζουν βασικές γλωσσικές αδυναμίες που σχετίζονται με τη Δυσλεξία (για παράδειγμα, αδυναμίες στον τομέα της φωνολογικής επεξεργασίας και της αναγνωστικής αποκωδικοποίησης) (Martinussen & Tannock, 1999).

Ελλείμματα στις Εκτελεστικές Λειτουργίες που συνδέονται με τη ΔΕΠΥ (για παράδειγμα, φτωχή μνήμη εργασίας και ανασταλτικός έλεγχος)

Ορισμένα παιδιά με ΔΕΠΥ, ιδιαίτερα εκείνα με προβλήματα προσοχής και αδύναμη μνήμη εργασίας, παρουσιάζουν και ελλειμματική ικανότητα ορθογραφικής επεξεργασίας, δηλαδή αναπαράστασης των ορθογραφικών χαρακτηριστικών των λέξεων. Η πιο έντονη εκδήλωση του φαινομένου εντοπίζεται στις περιπτώσεις που το παιδί παραγάγει αυθόρμητο κείμενο όπου οι απαιτήσεις σε γνωστικούς πόρους (σύνθεση προτάσεων, νοηματική οργάνωση και κατασκευή του κειμένου) επιβαρύνουν την εκτέλεση του γνωστικού έργου με αποτέλεσμα στους πιο ευάλωτους τομείς να εμφανίζονται αμέσως οι αδυναμίες (ΣΧΗΜΑ ;). (Παράδειγμα 1 – Ταχεία υπαγόρευση όπου παρουσιάζονται πολλά ορθογραφικά λάθη- Παράδειγμα 2 – Η αντιγραφή του κειμένου πρέπει να γίνεται συλλαβή ή λέξη-λέξη - Παράδειγμα 3 -).

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ικανότητα ορθογραφικής επεξεργασίας αξιολογείται με σταθμισμένες δοκιμασίες δηλ. δοκιμασίες που έχουν χορηγηθεί σε μεγάλες ομάδες πληθυσμού και μας επιτρέπουν να ταξινομήσουμε την επίδοση του παιδιού συγκρίνοντάς την με τις επιδόσεις των συνομηλίκων του. Στην ελληνική γλώσσα χρησιμοποιούμε το τεστ Ορθογραφίας (Μουζάκη, Σιδερίδης, Σίμος, Πρωτόπαπας, 2007) καθώς και τις υποδοκιμασίες ορθογραφίας από το ΛΑΜΔΑ (Λογισμικό Ανίχνευσης Μαθησιακών Δεξιοτήτων & Αδυναμιών), (Πρωτόπαπας & Σκαλούμπακας, 2007· Σκαλούμπακας & Πρωτόπαπας, 2007)

Ανάκληση πληροφοριών και κατανόηση κειμένου στα παιδιά με ΔΕΠΥ

Τα παιδιά με ΔΕΠΥ μπορεί επίσης να εμφανίζουν ήπιες ή και σοβαρές δυσκολίες στην ανάκληση πληροφοριών και στην κατανόηση κειμένου, πάντα σε συνάρτηση με το επίπεδο ικανότητάς τους στην αναγνωστική αποκωδικοποίηση, την αναγνωστική ευχέρεια, και τη γνώση των στρατηγικών ανάγνωσης. Για παράδειγμα, οι μαθητές με ΔΕΠΥ :

- εμφανίζουν συχνά βραδύτερο ρυθμό ανάγνωσης μεμονωμένων λέξεων και ψευδολέξεων από τους συνομηλίκους τους
- παρουσιάζουν δυσκολία στο να ανακαλούν πληροφορίες από κείμενα που έχουν διαβάσει
- αντιλαμβάνονται δυσκολότερα την δομή μιας ιστορίας ή ενός κειμένου
- έχουν δυσκολία στον προσδιορισμό αιτιών σε γεγονότα και σε αφηγήσεις
- έχουν δυσκολία στην αναδιήγηση ιστοριών με οργανωμένο και συνεκτικό τρόπο
- έχουν δυσκολίες στον να εξάγουν συμπεράσματα

Παιδιά με υψηλό βαθμό απροσεξίας στο νηπιαγωγείο θεωρείται ότι παρουσιάζουν υψηλότερο κίνδυνο εμφάνισης δυσχέρειας στην ανάγνωση, ακόμα και όταν οι επιδόσεις

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
 2007-2013
 Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

τους σε κομβικές δεξιότητες όπως η φωνολογική ενημερότητα βρίσκονται στο τυπικό εύρος. (Βιβλ)

Ειδικότερα, τα παιδιά με ΔΕΠΥ και δυσκολίες ανάγνωσης επωφελούνται από:

- εντατική διδασκαλία που ευνοεί υψηλό βαθμό συμμετοχής (για παράδειγμα, με τη χρήση ομαδο-συνεργατικής διδασκαλίας ή δομημένη αλληλοδιδασκτική υποστήριξη).

Γραπτή έκφραση

Τα παιδιά με ΔΕΠΥ συχνά παρουσιάζουν συχνά δυσκολίες στη γραπτή έκφραση ανεξάρτητα από την ύπαρξη άλλων δυσκολιών στη μάθηση¹. Οι δυσκολίες στη γραπτή έκφραση αποτελούν από τις πιο συχνά εμφανιζόμενες δυσκολίες στα παιδιά με ΔΕΠΥ. Ειδικότερα οι δυσκολίες αυτές εμφανίζονται ως:

- χαμηλή παραγωγικότητα δηλ. πενιχρό αποτέλεσμα μετά από έντονη προσπάθεια .
- αργή και κοπιώδη ή/ και γρήγορη και απρόσεκτη προσέγγιση, άρα σημαντικές διακυμάνσεις στο ρυθμό ολοκλήρωσης μιας γραπτής εργασίας
- μειωμένη ικανότητα ορθογραφημένης διατύπωσης του γραπτού λόγου
- ακατάστατη, ανομοιόμορφη και δυσανάγνωστη γραφή
- ελλιπή σχεδιασμό και αποδιοργανωμένο κείμενο
- ελλιπής ή μη συνεκτική δομή (λείπουν στοιχεία της ιστορίας, που αναφέρονται σε αίτια

¹ Για μια ταξινομητική προσέγγιση των δυσκολιών στη μάθηση βλ. «Μαθησιακές Δυσκολίες» Χ. Σκαλούμπakas στο Π.Περβανίδου *Θέματα Αναπτυξιακής Παιδιατρικής*, υπό έκδοση.

ή σε συμπεράσματα)

Πολλές από τις δυσκολίες που χαρακτηρίζουν τα παιδιά με ΔΕΠΥ (για παράδειγμα, η ανεπαρκής ικανότητα ορθογραφικής επεξεργασίας, οι αδυναμίες στις λεπτές κινητικές δεξιότητες καθώς και στις επιτελικές λειτουργίες και την μνήμη εργασίας) θεωρούνται βασικά συστατικά της γραπτής έκφρασης και ως εκ τούτου, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι τα παιδιά με ΔΕΠΥ βρίσκουν τη διαδικασία της παραγωγής κειμένου (σύνθεση) εξαιρετικά δύσκολη. Αυτό συμβαίνει γιατί η γραπτή παραγωγή κειμένου απαιτεί την επεξεργασία ενός μεγάλου γνωστικού φορτίου. Συγκεκριμένα, απαιτεί υψηλά επίπεδα ικανότητας σχεδιασμού και οργάνωσης του υλικού (ιδέες, απόψεις, πληροφορίες) καθώς και αποθήκευσης και ταυτόχρονου χειρισμού μεγάλου όγκου πληροφορίας (για παράδειγμα, τη δομή του κειμένου και τη σειρά, τη γνώση το θέμα, τις ιδέες, την ορθογραφία).

Πίνακας 2 - ΔΕΠΥ και Γραπτή Έκφραση

Για την αύξηση της παραγωγικότητας, ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρειαστεί να παρέχει υποστήριξη τόσο για το σκέλος της μεταγραφής (transcription) όσο και για τη διαδικασία σύνθεσης (production).

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Συστατικά της γραπτής έκφρασης

Μεταγραφή: Αναφέρεται στο κινητικό σκέλος της γραφής και στην ικανότητα ορθογραφημένης διατύπωσης του γραπτού λόγου.

Επιτελικές λειτουργίες: Σχεδιασμός, αυτο-επίβλεψη, ανασύνθεση

Παραγωγή κειμένου: Μεταφέροντας ιδέες από τον προφορικό στο γραπτό λόγο

Για να υποστηρίξει τη διαδικασία της μεταγραφής, ο μαθητής μπορεί να επωφεληθεί από την υποστηρικτική τεχνολογία (για παράδειγμα, ομιλία σε κείμενο λογισμικού, επεξεργασία κειμένου).

Για να υποστηρίξει το μαθητή στη διαδικασία της σύνθεσης, ο

εκπαιδευτικός μπορεί να παρέχει:

- Συγκεκριμένη, βήμα προς βήμα στρατηγική όσον αφορά τη διαδικασία της παραγωγής (σχεδιασμός, κατανόηση των δομών κειμένου, χρήση των λέξεων μετάβασης)
- λογισμικό για να διευκολύνει τη διαδικασία σχεδιασμού (Σπαντιδάκης, 2001)
- υπενθύμιση των βασικών σταδίων στη διαδικασία παραγωγής κειμένου τα οποία θα αποσυρθούν σταδιακά, όταν ο μαθητής θα έχει εξοικειωθεί με τη συνολική διαδικασία.

Μαθηματικές Γνώσεις σε παιδιά με ΔΕΠΥ

Το επίπεδο των μαθηματικών γνώσεων στα παιδιά με ΔΕΠΥ είναι συχνά πολύ χαμηλότερο από αυτό των συνομηλίκων τους. Μια πρόσφατη διαχρονική μελέτη αναφέρει ότι οι επιδόσεις στα μαθηματικά των μαθητών με ΔΕΠΥ βρίσκεται κατά μέσο όρο 8% - 10% σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτές των συνομηλίκων τους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις στην αριθμητική δεν οφείλονται αποκλειστικά στη συμπεριφορά που παρουσιάζουν οι μαθητές με ΔΕΠΥ στην τάξη, δηλαδή στο μικρό εύρος προσοχής και την υπερκινητικότητα. Πολύ συχνά οι μαθητές με ΔΕΠΥ παρουσιάζουν πραγματικές ελλείψεις στην αριθμητική οι οποίες φαίνεται ότι σχετίζονται και με το νευροψυχολογικό τους προφίλ. Αυτό υποδηλώνει σαφώς ότι, προκειμένου να βελτιωθεί η ακαδημαϊκή τους επίδοση, πρέπει η διδασκαλία να στοχεύει στην αντιστάθμιση των συγκεκριμένων αυτών ελλειμμάτων και να αξιοποιεί τις δυνατότητες τους.

Η έρευνα έχει δείξει ότι τα παιδιά με ΔΕΠΥ έχουν την τάση να παρουσιάζουν τις ακόλουθες αδυναμίες στα μαθηματικά σε μεγαλύτερη συχνότητα από τον τυπικό πληθυσμό :

- Κάνουν διαδικαστικά λάθη (για παράδειγμα, αφαιρώντας το μεγαλύτερο αριθμό από το μικρότερο αριθμό, παραλείποντας να μεταφέρουν έναν αριθμό ή να τηρήσουν ή να χρησιμοποιήσουν κρατούμενο).
- Βασίζονται συχνά στην καταμέτρηση με τη χρήση δακτύλων και όχι στην άμεση αυτόματη ανάκτηση των αριθμητικών δεδομένων από τη μνήμη.
- Χρησιμοποιούν συχνά μεγαλόφωνο μονόλογο για να κατευθύνουν τις δράσεις (και όχι με εσωτερική ομιλία).
- Δαπανούν δυσανάλογα πολύ χρόνο για την εκτέλεση νοερών αριθμητικών πράξεων.
- Παρουσιάζουν δυσκολίες στην ανάκληση αριθμητικών δεδομένων με ευχέρεια και ακρίβεια
- Παρουσιάζουν δυσκολία να αγνοήσουν άσχετες πληροφορίες σε προβλήματα
- Εκδηλώνουν δυσκολία στην επίλυση μαθηματικών προβλημάτων με

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

σύνθετες διαδικασίες και βήματα (βιβλ)

Οι μαθητές με ΔΕΠΥ μπορεί να εμφανίζουν δυσκολία στην επίλυση προβλημάτων με συστηματικό τρόπο και, επίσης, μπορεί να έχουν δυσκολία στην αξιολόγηση της επιτυχίας των στρατηγικών που χρησιμοποιούν για την επίλυση των προβλημάτων αυτών. Για παράδειγμα, τείνουν να διαθέτουν έναν περιορισμένο αριθμό στρατηγικών στο ρεπερτοριό τους και οι στρατηγικές αυτές μπορεί να είναι λιγότερο εξελιγμένες ή αναποτελεσματικές.

Οι εκπαιδευτικοί μπορεί να αξιοποιήσουν κάποιες χρήσιμες στρατηγικές για να υποστηρίξουν τους μαθητές που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στα μαθηματικά. Αυτές περιλαμβάνουν:

- την απλοποίηση της διατύπωσης των προβλημάτων
- την επισήμανση λέξεων και εννοιών που κατέχουν κεντρική θέση στη διατύπωση
- τη χορήγηση φωτοτυπιών έναντι της αντιγραφής των προβλημάτων από τον πίνακα, χρησιμοποιώντας πολλαπλές (οπτικές) αναπαραστάσεις και συνδέοντας το πρόβλημα με εμπειρίες της καθημερινότητας.

Οι μαθητές μπορεί να χρειαστούν:

- στοχευόμενη διδασκαλία σε στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων (για παράδειγμα, πώς να χρησιμοποιήσουν τα δάκτυλα για να κάνουν πρόσθεση μετά τη δεκάδα, πώς να χρησιμοποιήσουν έναν πίνακα)
- διδακτικά υποστηρίγματα για να κατανοήσουν μια στρατηγική αλλά και για να την εφαρμόσουν (για παράδειγμα καθοδηγούμενη πρακτική, ευκαιρίες για επανεξέταση, ανατροφοδότηση)

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- Μαθηματικά προβλήματα που απαιτούν πολλαπλές διαδικασίες και / ή πολλαπλές λειτουργίες μπορεί να είναι αρκετά δύσκολα για έναν μαθητή με ΔΕΠΥ και μπορεί να απαιτούν πρόσθετη διδακτική υποστήριξη και καθοδήγηση (για παράδειγμα, κάρτες, μνημονικά, καθοδηγούμενη πρακτική, και συχνή παρακολούθηση της προόδου).
- Για να βοηθήσει τους μαθητές στην κατανόηση των βασικών μαθηματικών εννοιών, το λεξιλόγιο και τα γεγονότα, πιο εντατική διδασκαλία ή / και αυξημένες ευκαιρίες για εμπλοκή (για παράδειγμα, παράδοσης ιδιαίτερων μαθημάτων, μικρή ομαδική διδασκαλία)

Αξιολόγηση τι απαιτεί συχνά ένας μαθητής για να εξηγήσει τους λόγους της ιδέας, είτε προφορικά είτε σε γραπτή γλώσσα (για παράδειγμα, ζητώντας από το μαθητή να εξηγήσει το πρόβλημα με δικά του λόγια ή να εξηγήσει τις διαδικασίες και τα αποτελέσματα και να δικαιολογήσει λύσεις).

ΔΕΠΥ και κοινωνικο-συναισθηματικές ικανότητες: συνέπειες για την τάξη

Τα παιδιά με ΔΕΠΥ συχνά βιώνουν πιο έντονα τα κοινωνικά και συναισθηματικά προβλήματα από ό, τι συνομήλικοί τους. Αυτά τα προβλήματα είναι συχνά το αποτέλεσμα περιορισμένων δεξιοτήτων και ελλιπούς ικανότητας ρύθμισης της συμπεριφοράς.

Τα παιδιά που εμφανίζουν υπερκινητικά-παρορμητική συμπτώματα συχνά βιώνουν απόρριψη από τους συνομηλίκους. Αυτό είναι συχνά το αποτέλεσμα της επιθετικής συμπεριφοράς τους, της έλλειψης διορατικότητας, και της αποτυχίας να αναπτύξουν τις κοινωνικές δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων. Επίσης η χρήση της γλώσσας για την κοινωνική αλληλεπίδραση μπορεί να έχει απομειωθεί. Αυτή η δυσλειτουργία μπορεί να

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

εκδηλωθεί ως ανεπαρκή ικανότητα συνδιάλεξης ή, η περιορισμένη ικανότητά του να ενεργοποιεί τις δεξιότητες αυτές σε ένα κοινωνικό πλαίσιο.

Κοινωνικά και συναισθηματικά προβλήματα εμφανίζονται επίσης στα παιδιά που είναι κυρίως απρόσεκτα, χωρίς την υπερκινητικότητα και παρορμητικότητα.. Και πάλι, τα κοινωνικά προβλήματα που συνδέονται με την αποτυχία να αναπτύξουν κατάλληλες κοινωνικές δεξιότητες σε ορισμένες περιπτώσεις σχετίζονται με το άγχος ή κατάθλιψη. Επειδή τα παιδιά αυτά είναι συνήθως ήσυχα και αποσυρμένα, οι εκπαιδευτικοί δεν μπορούν να αναγνωρίσουν τα κοινωνικά προβλήματα. Ωστόσο, αυτά τα παιδιά συχνά αποφεύγουν ή ακόμη και εκφοβίζονται από τους συμμαθητές τους.

Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι αυτές οι δυσπροσαρμοστικές συμπεριφορές στην τάξη και οι φτωχές αλληλεπιδράσεις με συνομηλίκους δεν είναι εκ προθέσεως, αλλά μάλλον η συνέπεια της αδυναμίας τους στις εκτελεστικές λειτουργίες. Οι αδυναμίες αυτές μπορεί να εκδηλώνονται στην τάξη με συμπεριφορές όπως να :

- «πετάει» τις απαντήσεις
- ενεργεί χωρίς να σκέφτεται
- σηκώνεται ή κινείται γύρω στη μέση του μαθήματος
- δυσκολεύεται να θυμηθεί τους κανόνες στην τάξη
- Παρανόηση οδηγιών

ή μπορεί να περιλαμβάνουν:

- επιθετικό παιχνίδι
- διακόπτει τις συνομιλίες
- παραλείπει να λάβει εκ περιτροπής το λόγο

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- υπερβολικά δυνατή ομιλία

Η συννόηση με ψυχιατρικές διαταραχές

Οι κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες στην ΔΕΠΥ μπορεί επίσης να επηρεαστούν από την παρουσία μίας ή περισσότερων συνοδών διαταραχών. Τα παιδιά με ΔΕΠΥ συχνά παρουσιάζουν μια πολύπλοκη διαγνωστική εικόνα, με το 50% έως 80% περίπου των παιδιών να πληρούν κριτήρια για και για άλλες ψυχιατρικές διαγνώσεις:

Πίνακας 3

Συνοπάρχουσα διάγνωση	Ποσοστό σε παιδιά με ΔΕΠΥ
Αγχώδης διαταραχή	38%
Διαταραχή διαγωγής	14%
Εναντιωματική – Προκλητική Διαταραχή	40%

Τρεις παράγοντες κινδύνου: Έλλειψη προσοχής, Αδύναμη μνήμη εργασίας και Σχολικές επιδόσεις

Τα παιδιά με ΔΕΠΥ συχνά παρουσιάζουν δυσκολίες στη συγκέντρωση της προσοχής που σχετίζονται με αδυναμίες τόσο στην μνήμη εργασίας όσο και την ακαδημαϊκή επίδοση. Φαίνεται ότι η ελλειμματική προσοχή και η αδύναμη μνήμη εργασίας συμβάλλουν σε σημαντικό βαθμό στις χαμηλές σχολικές επιδόσεις. Για παράδειγμα, οι μελέτες δείχνουν ότι τα παιδιά με ελλείμματα στη μνήμη εργασίας - ανεξάρτητα από το αν έχουν και ΔΕΠΥ - τείνουν να παρουσιάζουν χειρότερες επιδόσεις στα τεστ ακαδημαϊκής επίδοσης από τους συνομηλίκους τους.

Πέρα από τη συμπεριφορά: παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχία στο σχολείο για τα παιδιά με ΔΕΠΥ

Εντός της τάξης, δύο κοινά χαρακτηριστικά των μαθητών με ΔΕΠΥ είναι η χαμηλή παραγωγικότητα (δηλαδή, έχουν συχνά δυσκολία να ολοκληρώσουν εργασίες ή τις ολοκληρώνουν πάρα πολύ αργά). Όπως αναφέρεται στις προηγούμενες ενότητες, τα παιδιά με ΔΕΠΥ συχνά βιώνουν σημαντικές αδυναμίες σε πολλούς ακαδημαϊκούς τομείς. Ως εκ τούτου, τα ακαδημαϊκά προβλήματα που βιώνουν δεν είναι μόνο λόγω των συμπτωμάτων που σχετίζονται με τη συμπεριφορά, αλλά συνδέονται επίσης με την δυσκολία τους να αναπτύξουν δεξιότητες που σχετίζονται με την ικανοποιητική σχολική απόδοση.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Επιτελικές Λειτουργίες (ΕΛ)

Ο όρος συνήθως χρησιμοποιείται για να περιγράψει υψηλού επιπέδου γνωστικές λειτουργίες και ικανότητες που καθιστούν εφικτή την ευέλικτη και στοχο-κατευθυνόμενη συμπεριφορά. Στις ΕΛ εντάσσουμε το σχεδιασμό, την εκκίνηση και τον τερματισμό ενεργειών, την αναστολή αντιδράσεων σε οργανικά ή σε παρεισφρόντα ερεθίσματα, την επίβλεψη της απόδοσης, την εγρήγορση, τη γνωστική ευελιξία και την μετατόπιση προσοχής.

Μια δεύτερη ομάδα των παραγόντων που επηρεάζουν την ακαδημαϊκή επιτυχία των μαθητών με ΔΕΠΥ είναι η αδυναμία στη μνήμη και τις εκτελεστικές λειτουργίες. Έχει γενικά διαπιστωθεί ότι τα παιδιά με ΔΕΠΥ που έχουν αδύναμη μνήμη εργασίας συχνά η απόδοσή τους είναι υποδεέστερη της ευφυΐας τους.

Αυτά τα ευρήματα είναι σημαντικά επειδή δείχνουν ότι οι παρεμβάσεις για την υποστήριξη της μαθησιακής διαδικασίας για την σχολική επιτυχία των παιδιών με ΔΕΠΥ πρέπει να αντιμετωπίσει τόσο τις γνωστικές αδυναμίες και σε ότι αφορά τις και ακαδημαϊκές δεξιότητες και όχι απλώς να επικεντρώνεται στη μείωση των διασπαστικών συμπτωμάτων.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

2^η Θεματική Ενότητα

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΔΕΠΥ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΤΑΞΗ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Το κεφάλαιο αυτό περιγράφει μια διαδικασία για την κατάρτιση των σχεδίων παρέμβασης για παιδιά με ΔΕΠΥ. Η διαδικασία αυτή επισημαίνει τις βασικές τεχνικές που προάγουν την ακαδημαϊκή επιτυχία ενώ επιχειρείται και περιγραφή της διαφοροποίησης της διδασκαλίας σε παιδιά με ΔΕΠΥ. Η διαδικασία σχεδιασμού περιλαμβάνει πέντε βασικές συνιστώσες:

Τα πέντε βασικά συστατικά προορίζεται να είναι μέρος μιας δυναμικής διαδικασίας. Δηλαδή, τα δεδομένα από την παρακολούθηση της προόδου θα πρέπει πάντα να χρησιμοποιούνται για την ενημέρωση των στόχων ή την αλλαγή σχεδίου δράσης, εάν το τρέχον σχέδιο δεν παράγει ικανοποιητικά αποτελέσματα. Κάθε στοιχείο της διαδικασίας σχεδιασμού έχει μια ιδιαίτερη έμφαση.

1. Πίνακας 7 Βασικά συστατικά της διαδικασίας σχεδιασμού

Υλικά	Στόχος
Έμφαση σχετικά με το πρόγραμμα σπουδών	Αναλύοντας το περιεχόμενο των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών
Η κατάρτιση ενός προφίλ των μαθητών	Περιγραφή συμπεριφοράς ενός μαθητή και τα δυνατά και αδύνατα σημεία του προγράμματος σπουδών (π.χ., προηγούμενη γνώση, ακαδημαϊκές δεξιότητες)
Καθορισμός των στόχων	Καθορισμός δεικτών αξιολόγησης απόδοσης στην τάξη

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
 ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
 2007-2013
 πρόγραμμα για την ανάπτυξη
 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ανάπτυξη ενός σχεδίου δράσης	Προτεραιότητα σε δύο ή τρεις επιτεύξιμους στόχους, χρησιμοποιώντας μια σειρά από εκπαιδευτικές επιλογές και στρατηγικές διαχείρισης
Παρακολούθηση της προόδου	Συνεχίζεται στην τάξη με βάση την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του σχεδίου δράσης

Έμφαση στο Αναλυτικό πρόγραμμα

Το πρόγραμμα σπουδών παρουσιάζει τις πληροφορίες τις δεξιότητες, και τα κριτήρια αξιολόγησης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Πριν αποφασίσετε ποια είδη των διδακτικών προσεγγίσεων θα χρησιμοποιήσετε με τα παιδιά με ΔΕΠΥ, είναι σημαντικό να εξετάσετε πρώτα τις γνωστικές και γλωσσικές απαιτήσεις των τομέων του προγράμματος σπουδών που διδάσκονται.

Αναλύοντας το πρόγραμμα σπουδών

Οι γνωστικές και γλωσσικές απαιτήσεις του περιεχομένου του προγράμματος σπουδών διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό αναφορικά με ένα μεγάλο εύρος χαρακτηριστικών όπως ο βαθμός εξοικείωσης με το κάθε γνωστικό αντικείμενο, η σύνδεση με την προϋπάρχουσα μάθηση, τον αριθμό αφηρημένων εννοιών και τις επικαλύψεις περιεχομένου και των πληροφοριών μεταξύ των διαφορετικών τομέων του προγράμματος σπουδών.

Η κατάρτιση ενός σχεδίου παρέμβασης θα πρέπει να απαντά στα κάτωθι ερωτήματα :

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Τα θέματα είναι νέα ή ήδη γνωστά;
- Τι γνωστικό υπόβαθρο απαιτείται;
- Ποιες είναι οι συνδέσεις με προαποκτηθείσες γνώσεις ή επικαλύψεις με περιεχόμενο που καλύπτεται σε άλλους τομείς;
- Πόσο νέο λεξιλόγιο περιλαμβάνεται στο νέο μάθημα ;
- Τι είδους στρατηγικές διδασκαλίας θα διευκολύνουν την απόκτηση πληροφοριών (για παράδειγμα, ο γραφικός οργανωτής, η διδασκαλία λεξιλογίου, οι στρατηγικές κατανόησης);

Ερωτήσεις που θα πρέπει να ρωτήσουν οι εκπαιδευτικοί σχετικά με τη μάθηση και την απόδοση περιλαμβάνουν:

- Τι προαποκτηθείσα γνώση ή δεξιότητες απαιτούνται για τη συγκεκριμένη δραστηριότητα ;
- Πώς παρουσιάζεται η δραστηριότητα;
- Ποιες είναι οι απαιτήσεις του έργου;

Τα παιδιά με ΔΕΠΥ μπορεί να έχουν δυσκολία με:

- καινούργιο περιεχόμενο, όταν υπάρχει ελάχιστη ή καμία πρότερη γνώση γι'αυτό (για παράδειγμα, αφηρημένες έννοιες στα μαθηματικά)
- εργασίες που απαιτούν πολύπλοκη γλωσσική επεξεργασία, είτε προφορική είτε γραπτή (για παράδειγμα, πληροφοριακό κείμενο στις θετικές επιστήμες, την ιστορία ή τη γεωγραφία),

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

- εργασίες που απαιτούν αυτορρύθμιση (για παράδειγμα, τη διαχείριση του χρόνου) και αυτο-εποπτεία με αντικείμενο την παραγωγικότητα (για παράδειγμα, γραπτές εργασίες)

Η κατάρτιση του προφίλ των μαθητών

- Περιγραφή των ακαδημαϊκών δεξιοτήτων του μαθητή - δυνατά και αδύνατα σημεία

Το επόμενο βήμα στη διαδικασία σχεδιασμού είναι να αποκτήσουν οι εκπαιδευτικοί μια καλύτερη αντίληψη των ακαδημαϊκών δεξιοτήτων και των αδυναμιών του μαθητή και των μαθησιακών ικανοτήτων τους καθώς και τις στρατηγικές τους. Οι πληροφορίες μπορούν να συλλεχθούν από ένα αριθμό πηγών, όπως οι εξής:

- παρατήρηση στην τάξη
- καθημερινά δείγματα δουλειάς
- απόδοση σε καθημερινά διαγωνίσματα
- αποτελέσματα σταθμισμένων δοκιμασιών (tests) (εφόσον είναι διαθέσιμα)

Το πρότυπο σχεδιασμού της εκπαιδευτικής παρέμβασης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να καταγράψει το βαθμό ετοιμότητας του συγκεκριμένου μαθητή (όπως η γνώση και οι πρότερες δεξιότητες) για να ολοκληρώσει μια εργασία του επιπέδου της τάξης του ή να προδιοριστεί το επίπεδο ικανοτήτων του.

Περιγραφή της συμπεριφοράς των μαθητών σε διαφορετικές

καταστάσεις ή πλαίσια

Η ακαδημαϊκή απόδοση και η συμπεριφορά του κάθε μαθητή πρέπει να καταγράφονται σε όλη τη διάρκεια της σχολικής ημέρας, σε διαφορετικά πλαίσια και σε διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα, για να προσδιοριστούν οι ικανότητες και οι ελλείψεις του. Το Σχέδιο Παρέμβασης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον εντοπισμό των αδυναμιών καθώς και του πλαισίου στο οποίο εμφανίζονται αυτές οι αδυναμίες. Είναι σημαντικό να εντοπιστεί το πλαίσιο, ή το περιβάλλον στο οποίο οι συμπεριφορές αυτές εκδηλώνονται συχνότερα.

Για παράδειγμα, η συχνότητα παρατήρησης του μαθητή "εκτός θέσης" ή η «αδυναμία στην εκκίνηση εκτέλεσης των εργασιών» μπορεί να συμβαίνει πιο συχνά σε ένα αντικείμενο από ότι ένα άλλο (μαθηματικά συγκριτικά με την παραγωγή γραπτού λόγου) ή κατά τη διάρκεια ενός τύπου δραστηριότητας (αυτόνομη εργασία έναντι ομαδοσυνεργατικής εργασίας). Ενδέχεται η αύξηση της συχνότητας εμφάνισης μιας ανεπιθύμητης συμπεριφοράς, να συνδέεται με ένα συγκεκριμένο μαθησιακό πλαίσιο και να αντανακλά μια αναντιστοιχία μεταξύ των απαιτήσεων του πλαισίου και των δυνατοτήτων του μαθητή, καθώς εκείνος αδυνατεί να ανταποκριθεί σε αυτές τις απαιτήσεις.

Το Σχέδιο Παρέμβασης απαιτεί κατ' αρχάς την περιγραφή της συμπεριφοράς του παιδιού κατά τη διάρκεια καθημερινών δραστηριοτήτων που υλοποιούνται εντός της τάξης και κατά τη διάρκεια μιας τυπικής σχολικής ημέρας. Αφού η περιγραφή της συμπεριφοράς του μαθητή έχει ολοκληρωθεί, η περιγραφή αυτή μπορεί να αναλυθεί για να προσδιορίσει βασικούς τομείς εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Σχέδιο Παρέμβασης

Πίνακας 3.

Ποιες είναι οι κύριες συμπεριφορές του μαθητή που προκαλούν ανησυχία;	Πότε εκδηλώνεται η συμπεριφορά ; (Δραστηριότητα, το πλαίσιο, συνθήκες)	Πόσο συχνά εκδηλώνεται η συμπεριφορά ;	Ποια είναι τα ακαδημαϊκά πλεονεκτήματα του μαθητή ή / και αδυναμίες του στο συγκεκριμένο πλαίσιο;
Δυσκολία στην έναρξη και την ολοκλήρωση των εργασιών	Κατά τη διάρκεια της αυτόνομης εργασίας στο θρανίο του, όταν μαθητής πρέπει να παραγάγει γραπτό λόγο	Σχεδόν σε κάθε γνωστικό αντικείμενο που ο μαθητής πρέπει να εργαστεί αυτόνομα σε μια γραπτή εργασία	Δυνατότητες στον προφορικό λόγο (λεξιλόγιο) Αδυναμίες στη γραφή, την ορθογραφία, και την οργάνωση.

Καθορισμός των στόχων

Μετά την περιγραφή των μαθησιακών αδυναμιών και των αδυναμιών στη συμπεριφορά, είναι σημαντικό να χρησιμοποιήσετε αυτές τις πληροφορίες για να καθορίσετε συγκεκριμένους στόχους, που θα επιφέρουν θετικές αλλαγές τόσο στην απόδοση του μαθητή εντός της τάξης όσο και στην παραγωγικότητά του.

Οι στόχοι θα πρέπει να εξατομικεύονται με βάση το ακαδημαϊκό προφίλ και το προφίλ συμπεριφοράς του μαθητή και θα πρέπει να στοχεύουν στο να απαλείψουν ότι αποτελεί εμπόδιο για την πρόοδο του μαθητή. Δηλαδή, αν το πρόβλημα εμφανίζεται κυρίως κατά τη διάρκεια ενός τύπου εργασίας ή μίας δραστηριότητας, ή συνόλου συνθηκών τότε ο στόχος θα πρέπει να προσδιοριστεί ως προς το συγκεκριμένο πλαίσιο.

Παραδείγματα στόχων είναι :

- αύξηση της παραγωγικότητας κατά τη διάρκεια εκτέλεσης εργασιών στα μαθηματικά π.χ αύξηση στον αριθμό προβλημάτων που επιλύει.
- η βελτίωση της ικανότητας να ακολουθεί ρουτίνες και διαδικασίες εκτέλεσης εργασιών κατά τη διάρκεια της αυτόνομης εργασίας
- η αύξηση του χρόνου εργασίας κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης γραπτών εργασιών ή κατά τη διάρκεια αυτόνομης εργασίας
- η αύξηση της ικανότητας να συνεργάζεται με άλλους
- η βελτίωση της ικανότητας αυτο-εποπτείας και της προσήλωσης κατά τη διάρκεια της αυτόνομης εκτέλεσης εργασιών στα μαθηματικά
- η αυξανόμενη χρήση των κατάλληλων στρατηγικών αναζήτησης υποστήριξης από τον εκπαιδευτικό κατά τη διάρκεια της αυτόνομης εργασίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ανάπτυξη ενός σχεδίου δράσης

Κατά την ανάπτυξη ενός σχεδίου παρέμβασης, είναι σημαντικό να:

- Προσδιορίζονται συγκεκριμένες διδακτικές ανάγκες (ακαδημαϊκές ή κοινωνικές) που είναι συναφείς με τους στόχους του μαθητή, στη συνέχεια, να επιλέγονται οι κατάλληλες διδακτικές παρεμβάσεις,
- Επιλέγετε πρόσθετες στρατηγικές υποστήριξης για την επίτευξη του στόχου (για παράδειγμα, σχέδια στήριξης συμπεριφοράς, προειδοποιώντας ή προτρέποντας). (Βλ. «Στρατηγικές υποστήριξης Συμπεριφοράς»)
- Προσκαλέστε τους γονείς του μαθητή σε μια συνάντηση με στόχο τον από κοινού σχεδιασμό και την εφαρμογή της παρέμβασης, στα πλαίσια μιας κοινής στρατηγικής για την υποστήριξη του παιδιού. .
- Είναι σημαντικό σε αυτήν την προσπάθεια να εμπλέξετε και άλλους συναδέλφους σας όπου αυτό είναι δυνατόν.

Οι παρεμβάσεις θα πρέπει :

- να βασίζονται σε θετικές και υποστηρικτικές στρατηγικές, και όχι να έχουν επίκεντρο τις αρνητικές συνέπειες π.χ. τιμωρία.
- να περιλαμβάνουν μια συνολική προσέγγιση (δηλαδή, καθηγητές, μαθητές, γονείς, άλλους).

Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να υποστηρίξει κατάλληλα τον μαθητή μαθησιακά, αλλά και ως προς την υιοθέτηση της κατάλληλης συμπεριφοράς, ενώ ο μαθητής χρησιμοποιεί ένα σύστημα αυτο-διαχείρισης. Οι γονείς επικοινωνούν τακτικά με την εκπαιδευτικό με ένα Δελτίο Καθημερινής Ενημέρωσης (ΔΚΕ).

Κατά την ανάπτυξη του Σχεδίου Παρέμβασης, ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να απαντήσει στις παρακάτω ερωτήσεις ως σημείο αναφοράς :

- Ποια θα είναι η πρώτη προτεραιότητα στην προσαρμογή της διδασκαλίας μου για αυτόν τον μαθητή;
- Ποιες τεχνικές διδασκαλίας, υποστήριξης, ή άλλες τροποποιήσεις μπορώ να κάνω για να υποστηρίξω τις προσπάθειες του μαθητή να επιτύχει τους στόχους του.
- Ποιες στρατηγικές ή δεξιότητες μπορώ να διδάξω στο μαθητή για να πετύχει το στόχο του ;
- Πώς μπορώ να συμπεριλάβω τους γονείς του μαθητή σε αυτή τη διαδικασία;
- Τι μπορεί να κάνει ο μαθητής συγκεκριμένα για να συμβάλει στην επίτευξη του στόχου;
- Τι μπορούν να κάνουν οι άλλοι μαθητές για να βοηθήσουν το μαθητή να επιτύχει τον στόχο του ;
- Πώς μπορώ να παρακολουθώ την πρόοδό του σε ότι αφορά την επίτευξη των στόχων;

Παράδειγμα ενός Σχεδίου Παρέμβασης

Στην ενότητα αυτή περιγράφουμε ένα παράδειγμα σχεδίου δράσης, που βασίζεται σε ένα προφίλ μαθητή με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά :

Ο μαθητής φοιτά στη δευτέρα δημοτικού και δεν είναι προσηλωμένος στην εργασία που του έχει ανατεθεί να εκτελέσει αυτόνομα. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα εμφανές κατά τη διάρκεια εκτέλεσης εργασιών στα μαθηματικά. Ο εκπαιδευτικός της τάξης ανησυχεί, διότι ο μαθητής συχνά δεν ολοκληρώνει τις εργασίες των μαθηματικών έγκαιρα ή με ακρίβεια. Ο εκπαιδευτικός παρατηρεί επίσης ότι κατά τη διάρκεια αυτόνομης εργασίας στην τάξη ο μαθητής συχνά δεν ξεκινά τις εργασίες του αμέσως, τείνει να μην είναι προσηλωμένος, και κάνει πολλά λάθη όταν κάνει υπολογισμούς. Ο

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

μαθητής τείνει να εγκατελείπει τη θέση του την ώρα των μαθηματικών και να περιπλανιέται στην τάξη.

Σε αυτό το σημείο της χρονιάς οι οι μαθητές εξασκούνται στην εκτέλεση πράξεων στην πρόσθεση και την αφαίρεση με τον εκπαιδευτικό να παρέχει χειραπτικά υλικά για την καλύτερη εξοικείωση των μαθητών με τη φυσική διάσταση των υπολογισμών. Ο εκπαιδευτικός παρέχει ευκαιρίες για την ανάπτυξη υπολογιστικών στρατηγικών μέσω της χρήσης των χειραπτικών υλικών και διεξάγει συζητήσεις με τους μαθητές με στόχο την επίλυση προβλημάτων. Σημειώνει επίσης ότι κατά τη διάρκεια αυτών των μαθημάτων ο μαθητής χρειάζεται σημαντική καθοδήγηση για να κατανοήσει το στόχο της εργασίας του και δεν χρησιμοποιεί συγκεκριμένες υπολογιστικές στρατηγικές.

Παράλληλα διαπιστώνει ότι ο μαθητής παρουσιάζει δυσκολία στην ανάκληση βασικών αριθμητικών δεδομένων για το αναμενόμενο για την ηλικία του επίπεδο και έχει περιορισμένη γνώση των στρατηγικών που θα διευκολύνουν την κατάκτησή τους (για παράδειγμα, μετρώντας, κάνοντας δεκάδες κλπ).

Με βάση αυτές τις πληροφορίες, ο εκπαιδευτικός εντοπίζει δύο αδυναμίες. Η πρώτη αδυναμία είναι ότι ο μαθητής δεν είναι σε θέση να ολοκληρώσει αυτόνομα τις εργασίες που του έχουν ανατεθεί και παρουσιάζει διασπαστική συμπεριφορά. Επίσης, παρουσιάζει ελάχιστη αποτελεσματικότητα κατά την αυτόνομη εκτέλεση εργασιών στα μαθηματικά. Ο εκπαιδευτικός αποφασίζει ότι ο μαθητής χρειάζεται περισσότερο συγκεκριμένη και εντατική διδασκαλία σε υπολογιστικές στρατηγικές για να τον βοηθήσει να αποκτήσει δεξιότητες σε αυτόν τον τομέα. Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός αποφασίζει να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα διαχείρισης της συμπεριφοράς με στόχο την βελτίωση της αποτελεσματικότητας κατά τη διάρκεια της ατομικής εργασίας στα μαθηματικά.

Παράδειγμα του Σχεδίου Παρέμβασης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

<p>Σχέδιο Παρέμβασης</p>	<p>Στόχος 1: να έχει ο μαθητής ολοκληρώσει τουλάχιστον οκτώ ερωτήσεις με ακρίβεια 80% σε κάθε ανεξάρτητη εργασία στα μαθηματικά</p>
<p>Συνθήκες Μάθησης</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Διδάξτε στο μαθητή και σε μικρές ομάδες μαθητών με παρεμφερείς δυσκολίες συγκεκριμένα τις υπολογιστικές στρατηγικές στην αφαίρεση και την πρόσθεση. • Παρέχετε στο μαθητή ευκαιρίες εξατομικευμένης εξάσκησης στην ανάκληση και χρήση βασικών αριθμητικών δεδομένων χρησιμοποιώντας λογισμικό.
<p>Διδακτική Γλώσσα</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Εξηγείστε με σαφήνεια τις υπολογιστικές στρατηγικές και χρησιμοποιείτε καθοδηγητικές ερωτήσεις για να βοηθήσετε το μαθητή να εφαρμόσει τις στρατηγικές αυτές στις εργασίες του. • Παρέχετε ανατροφοδότηση σχετικά με τα λάθη του καθώς και σε ότι αφορά την προσήλωσή του στο έργο που του έχετε αναθέσει.
<p>Διδακτικά Βοηθήματα</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Μειώστε τον αριθμό των ερωτήσεων ανά σελίδα στις γραπτές εργασίες και διασφαλίστε ότι οι ερωτήσεις έχουν επίπεδο δυσκολίας συμβατό με τις ικανότητές του. • Παρέχετε στο μαθητή χειραπτικά υλικά για να τον βοηθήσετε να επιλύσει προβλήματα.

	<ul style="list-style-type: none"> • Παρέχετε στο μαθητή κάρτες τονίζοντας τα βήματα στις στρατηγικές. • Παρέχετε καθοδηγούμενη πρακτική εφαρμογή σε προβλήματα που έχουν διδαχθεί. • Παρέχετε ειδοποίηση ως προς το πότε μια στρατηγική είναι κατάλληλη (αποσύροντας σταδιακά την υπενθύμισή σας).
<p>Στρατηγικές μάθησης</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Διδάξτε στο μαθητή μια στρατηγική τη φορά για την επίλυση βασικών μαθηματικών πράξεων • Διδάξτε στο μαθητή πώς να αυτο-εποπτεύεται καταγράφοντας τον αριθμό προβλημάτων που ολοκληρώνει σε καθημερινή βάση.
<p>Προτάσεις</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Καταρτίστε ένα Συμβόλαιο με το μαθητή διευκρινίζοντας ότι, όταν ο μαθητής πληρεί τα προκαθορισμένα κριτήρια, τότε μπορεί να έχει πέντε λεπτά δωρεάν χρόνο στον υπολογιστή (ή κάποια άλλη προτιμώμενη δραστηριότητα). • Παρέχετε στον μαθητή υψηλά επίπεδα θετικής λεκτικής ενίσχυσης όσον αφορά την ενασχόλησή του αλλά και την προσπάθεια που καταβάλλει, όταν ολοκληρώνει τις εργασίες του • Συνεργαστείτε με τους γονείς ώστε να παράσχουν περαιτέρω θετική ενίσχυση με εκπλήρωση των

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
 ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

	κριτηρίων στα πλαίσια του συμβολαίου συμπεριφοράς.
--	--

Τα παραδείγματα αυτά δεν εξαντλούν το εύρος των πιθανών τρόπων αντιμετώπισης αλλά αποτελούν ιδέες που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου.

Παρακολούθηση της προόδου

Παρακολούθηση της αποτελεσματικότητας ενός σχεδίου δράσης θα πρέπει να περιλαμβάνει τη διαρκή συλλογή πληροφοριών, τη λήψη αποφάσεων και την ανατροφοδότηση. Μπορεί να περιλαμβάνει άτυπες παρατηρήσεις της συμπεριφοράς, αξιολογήσεις της απόδοσης στην τάξη, και αυτο-αξιολογήσεις από το μαθητή.

Στην παρακολούθηση της προόδου των μαθητών είναι σημαντικό να θέτουμε τα ακόλουθα ερωτήματα:

Πόσο καλά ανταποκρίνεται ο μαθητής στους καθορισμένους στόχους του προγράμματος παρέμβασης;

Έχει ο μαθητής αυξήσει τις επιθυμητές συμπεριφορές στην τάξη;

Πόσο καλά έχει ο μαθητής μάθει την έννοια και / ή την δεξιότητα και μπορεί να την εφαρμόζει με συνέπεια;

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στρατηγικές προαγωγής της Θετικής Συμπεριφοράς

Οι Στρατηγικές Διαχείρισης της Συμπεριφοράς μπορεί να χρησιμοποιηθούν για την ενίσχυση της ακαδημαϊκής παραγωγικότητας και για να μειωθούν τα εμφανή συμπτώματα της ΔΕΠΥ.

Στρατηγικές στήριξης της συμπεριφοράς

Εκτός από τις εκπαιδευτικές επιλογές που βελτιώνουν το μαθησιακό αποτέλεσμα, τα παιδιά με ΔΕΠΥ μπορούν επίσης, να επωφεληθούν από μια προληπτική προσέγγιση που συμβάλλει στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων και τη διαχείριση της συμπεριφοράς. Οι θετικές πρακτικές των εκπαιδευτικών μπορεί να περιλαμβάνουν :

1. Τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος στην τάξη που είναι θετικό, ενθαρρυντικό και υποστηρικτικό:
2. Την παροχή ενθαρρυντικών και γενικότερα θετικών σχολίων που να υπερβαίνουν σε ποσότητα την αρνητική ανατροφοδότηση.
3. Την διατύπωση υψηλών προσδοκιών για κάθε μαθητή.
4. Τη διδασκαλία των κανόνων και την υπενθύμιση των βασικών κανόνων και των αναμενόμενων και επιθυμητών συμπεριφορών μέσα στην τάξη.
5. Τη διασφάλιση ότι οι μαθητές καταλαβαίνουν τι αποτελεί κατάλληλη και επιθυμητή συμπεριφορά (για παράδειγμα, να εξηγήσει τι πρέπει να κάνει ο μαθητής όταν χρειάζεται βοήθεια).
6. Να είναι συγκεκριμένοι, να προσφέρουν παραδείγματα και να καθοδηγούν την εφαρμογή αυτών των συμπεριφορών, να παρέχουν ενίσχυση, όταν ο μαθητής εκδηλώνει τη συμπεριφορά.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

7. Την παροχή οπτικών ερεθισμάτων για να τους υπενθυμίσετε με θετικό τρόπο τους κανόνες της τάξης όπως "Παρακαλώ μην σπρώχνετε για να βγείτε έξω στο διάλειμμα" αντί "Μην σπρώχνετε".
8. Τη χρήση προληπτικών στρατηγικών για την προαγωγή των κατάλληλων συμπεριφορών σε μια δεδομένη κατάσταση, αντί την παροχή αρνητικής ανατροφοδότησης όταν η ανεπιθύμητη συμπεριφορά έχει ήδη εκδηλωθεί. Για παράδειγμα, πριν από την έναρξη μιας μικρής ομάδας συνεργατικής διδασκαλίας, υπενθυμίστε σε όλους να σηκώνουν τα χέρια τους όταν θέλουν να μιλήσουν, έτσι ώστε μόνο ένας μαθητής να μιλά κάθε στιγμή
9. Την παροχή συγκεκριμένης ανατροφοδότησης σχετικά με την ικανότητά τους να εκδηλώνουν την κατάλληλη συμπεριφορά στην τάξη:

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Μεταβάσεις

Κατά τη διάρκεια της ημέρας ο κάθε μαθητής καλείται να αλλάζει συχνά δραστηριότητες, ή και γνωστικά αντικείμενα. Τα μεσοδιαστήματα μεταξύ των εναλλαγών ο μαθητής καλείται να κάνει προσαρμογές στις απαιτήσεις του νέου πλαισίου, μέσου ή δραστηριότητας, αλλά και να μετατοπίσει την προσοχή του από το ένα αντικείμενο στο άλλο. Οι προσαρμογές αυτές υποστηρίζονται από τις Επιτελικές Λειτουργίες και τη Μνήμη Εργασίας, τομείς στους οποίους οι μαθητές με ΔΕΠΥ αντιμετωπίζουν δυσκολίες.

Για το παιδί με ΔΕΠΥ η μετάβαση αυτή αποτελεί σημαντική πρόκληση. Μετά την ανάλωση σημαντικού ποσού νοητικής ενέργειας σε μια δραστηριότητα καλείται να αποδεσμεύσει την προσοχή του από αυτή τη δραστηριότητα, δηλαδή να «κλείσει το διακόπτη». Η «αλλαγή ταχύτητας» σε αυτήν την περίπτωση δεν πραγματοποιείται με ομαλό τρόπο και μεσολαβεί ένα διάστημα όπου το παιδί βρίσκεται σε μια ενδιάμεση, ληθαργική φάση. Νοητικά το παιδί με ΔΕΠΥ βρίσκεται ακόμη στον απόηχο της προηγούμενης δραστηριότητας και παρουσιάζει νοητική αδράνεια η οποία μπορεί να εκδηλώνεται με ονειροπόληση ή ενασχόληση με αντικείμενα ή άσχετες δραστηριότητες.

Η αδυναμία μετατόπισης της προσοχής σε άλλη δραστηριότητα με ομαλό τρόπο οδηγεί σε απογοήτευση, ματαίωση και τελικά στη διάσπαση προσοχής ή και στη διασπαστική συμπεριφορά ως προς τους άλλους. Σε αυτή τη ληθαργική φάση το παιδί με ΔΕΠΥ είναι εκτεθειμένο σε όποιο ερέθισμα είναι ελκυστικό και διαθέσιμο, είτε αυτο είναι κάποιος συμμαθητής που κάθεται δίπλα είτε ένα ενδιαφέρον αντικείμενο που βρίσκεται πάνω στο θρανίο.

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Ένας τρόπος που συχνά βοηθά το μαθητή με ΔΕΠΥ στις μεταβάσεις είναι η έγκαιρη προειδοποίηση η οποία μπορεί να επαναλαμβάνεται παράλληλα με τον έλεγχο εκτέλεσης των εντολών που έχει δώσει η εκπαιδευτικός. Η πεντάλεπτη προειδοποίηση είναι αρκετά αποτελεσματική.

Το αποτέλεσμα της προειδοποίησης είναι ότι ο μαθητής αρχίζει σταδιακά να αποδεσμεύει την προσοχή του από το προηγούμενο έργο και να την μετατοπίζει στο επόμενο. Στην πραγματικότητα η μετάβαση γίνεται με τρόπο τόσο ομαλό που σχεδόν δεν βιώνεται ως μετάβαση.

Η διαχείριση των μεταβάσεων με τον παραπάνω τρόπο προϋποθέτει άρτια οργάνωση του μαθήματος σε ότι αφορά τη δομή και την αλληλουχία των δραστηριοτήτων καθώς και κατάλληλες αυξομειώσεις στο ρυθμό διεξαγωγής του. Δεν απαιτείται μόνο ο ορθός σχεδιασμός των δραστηριοτήτων και ο προσδιορισμός των στόχων που θα πρέπει να υλοποιηθούν, αλλά και η καίρια εισαγωγή των νέων δραστηριοτήτων καθώς και η επιλογή του κατάλληλου ρυθμού ή αλλαγή ρυθμού διεξαγωγής του μαθήματος. Η ορθή διαχείριση των παραπάνω στοιχείων αποτελεί πρακτική κομβικής σημασίας που συμβάλλει στην ομαλή εξέλιξη του μαθήματος για τον μαθητή με ΔΕΠΥ.

Ανατροφοδότηση

Η παροχή συγκεκριμένης ανατροφοδότησης στους μαθητές αναφορικά με την απόδοσή τους σε αντιδιαστολή με μια γενικού τύπου ανατροφοδότηση (για παράδειγμα, "Μπήκατε πολύ ήσυχα μέσα στην τάξη μετά το διάλειμμα " αντί "Μπράβο").

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Βοηθήστε τους να υιοθετήσουν τις κατάλληλες συμπεριφορές παρέχοντας προτροπές (prompts). Ακόμα ενισχύστε τη συμπεριφορά αυτή με συγκεκριμένα θετικά σχόλια (για παράδειγμα, "Να ελέγχετε την εργασία σας όταν τελειώνετε» ή «μπράβο Ελένη που ξανακοιτάς την εργασία σου».

2. Ρύθμιση ρουτίνας² για διάφορες εργασίες στην τάξη.

---

² Ρουτίνα : Διαδικασία – Σύνομη, προβλέψιμη αλληλουχία συγκεκριμένων ενεργειών που εκτελούνται βήμα-προς-βήμα συχνά στα γενικότερα πλαίσια λειτουργίας της τάξης «Τι κάνουμε όταν φτάνουμε το πρωί στην τάξη» ή μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας «Για τα μαθηματικά βγάζουμε στο θρανίο μας το βιβλίο και το τετράδιό μας»

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
 ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

4η θεματική ενότητα

Επικοινωνία με τους γονείς

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Εισαγωγή

Η ΔΕΠΥ είναι μια σύνθετη διαταραχή η οποία εκδηλώνεται τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο, αλλά και σε άλλα πλαίσια. Για να επιτευχθεί η βέλτιστη σχολική-μαθησιακή υποστήριξη για τους μαθητές με ΔΕΠΥ, η σαφής και συχνή επικοινωνία μεταξύ σπιτιού και σχολείου είναι απαραίτητη. Η επικοινωνία μπορεί να περιλαμβάνει τις αρχικές ανησυχίες, το σχολείο αναφορικά με τις στρατηγικές παρέμβασης που χρησιμοποιεί ο εκπαιδευτικός της τάξης, καθώς και την παρακολούθηση της προόδου.

Δημιουργώντας μια συνεργατική και υποστηρικτική σχέση

Η επικοινωνία είναι ζωτικής σημασίας για την οικοδόμηση σταθερών σχέσεων μεταξύ σπιτιού και σχολείου. Για παράδειγμα, για να βοηθηθεί ένα παιδί με ΔΕΠΥ, οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να κατανοήσουν τις ιδιαίτερες απαιτήσεις και τις ανάγκες που συνδέονται με το προφίλ του παιδιού. Οι γονείς είναι ένας σημαντικός πόρος για τους εκπαιδευτικούς ιδιαίτερα σε ότι αφορά το ακαδημαϊκό και αναπτυξιακό ιστορικό των μαθητών. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παρέχουν στους γονείς πληροφορίες αναφορικά με τους τρόπους που χρησιμοποιούν για να βοηθήσουν το μαθητή να επιτύχει στην τάξη και υποδεικνύουν στρατηγικές παρακολούθησης της προόδου των παιδιών τους.

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι για τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς να επικοινωνούν μεταξύ τους, όπως τηλεφωνικές κλήσεις, ενημερωτικά δελτία, ημερολόγια, σημειώσεις, ανεπίσημες επισκέψεις, συνέδρια και καθημερινά δελτία αναφοράς. Οι γονείς μπορεί να έχουν προτιμήσεις όσον αφορά τη φύση και τη συχνότητα της επικοινωνίας. Δηλαδή, μερικοί γονείς μπορεί να προτιμούν επικοινωνία σε καθημερινή βάση, ενώ άλλοι μπορεί να προτιμούν εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας σε λιγότερο συχνή βάση. Επιπλέον, δεδομένου ότι η ΔΕΠΥ είναι μια διαταραχή με αυξημένο βαθμό κληρονομικότητας (με άλλα λόγια, ένα παιδί με ΔΕΠΥ μπορεί επίσης να έχει ένα γονέα με αντίστοιχα συμπτώματα), το είδος και την ποιότητα της επικοινωνίας μεταξύ των εκπαιδευτικών και των γονέων μπορεί να επηρεαστεί.

Για τους μαθητές με ΔΕΠΥ, οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί μπορούν να βρουν χρήσιμο να δημιουργηθεί ένα Καθημερινό Δελτίο Ενημέρωσης (ΚΔΕ) (Daily Report Card - DRC). Τα στοιχεία δείχνουν ότι τα ΚΔΕ μπορούν να βοηθήσουν το μαθητή και τους γονείς, και ο εκπαιδευτικός παρακολουθεί την πρόοδο προς τους στόχους, και η επίτευξη του στόχου μπορεί να ενισχυθεί είτε στο σχολείο ή / και από τους γονείς. Ωστόσο, είναι σημαντικό να εξετάσει διάφορους παράγοντες πριν από τη χρήση του στο σχολείο.

Καταστάσεις που απαιτούν μια προσέγγιση επίλυσης των προβλημάτων θα πρέπει να γίνονται με διαφορετικό είδος της επικοινωνίας, όπως είναι μια ανεπίσημη συνάντηση ή ένα τηλεφώνημα.

Κατ'οίκον εργασία (ΚΟΕ)

Τα παιδιά με ΔΕΠΥ αντιμετωπίζουν συχνά δυσκολίες με τις κατ'οίκον εργασίες τους. Αυτά τα προβλήματα είναι σημαντικό να αντιμετωπιστούν, καθώς μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την ακαδημαϊκή επίδοση ενός παιδιού. Οι ερευνητές έχουν διαπιστώσει ότι τα παιδιά με ΔΕΠΥ συχνά:

- ξεχνούν να καταγράψουν τις εργασίες για το σπίτι.
- ξεχνούν να φέρουν τα υλικά που χρειάζονται για να ολοκληρώσουν μια εργασία στην τάξη.
- αναβάλλουν την έναρξη της μελέτης στο σπίτι.
- τείνουν να μην επιμένουν ή να μην παραμένουν εστιασμένοι στις κατ'οίκον εργασίες.
- ολοκληρώνουν τις εργασίες τους με απρόσεκτο τρόπο.
- ξεχνούν να παραδώσουν εργασίες που έχουν ολοκληρωθεί.

Αυτά τα προβλήματα μπορεί να είναι το αποτέλεσμα των αδυναμιών της κατανόησης του προφορικού λόγου, της μνήμης, ή των οργανωτικών ικανοτήτων. Ωστόσο, καθώς οι μαθητές μεγαλώνουν, τα προβλήματα στο σπίτι μπορεί να γίνουν πιο έντονα, αφού οι

ανατιθέμενες εργασίες χαρακτηρίζονται από αύξηση της ποσότητας και της πολυπλοκότητας.

Η έρευνα για τις κατ' οίκον εργασίες

Είναι σημαντικό για όλους, αλλά κυρίως για τους μαθητές που δυσκολεύονται ακαδημαϊκά, η εργασία που ανατίθεται για το σπίτι να είναι συμβατή με τις ικανότητες του μαθητή. Δηλαδή, ο μαθητής θα πρέπει να είναι σε θέση να ολοκληρώνει τη μελέτη με υψηλό βαθμό ακρίβειας. Επιπλέον, άλλες στρατηγικές που έχουν χρησιμοποιηθεί με επιτυχία στη βελτίωση του ποσοστού ολοκληρωμένων εργασιών στο σπίτι είναι :

- η γραφική αναπαράσταση των ολοκληρωμένων εργασιών
- συνεταιριστικές ομάδες μελέτης
- σχεδιασμός εκτέλεσης εργασιών και πώς να χρησιμοποιείται
- η ανάθεση εργασιών να είναι ρεαλιστικά και ως προς την δυσκολία αλλά και ως προς την ποσότητα.

Η συμμετοχή της οικογένειας

Οι μαθητές που δυσκολεύονται να ολοκληρώσουν τις κατ' οίκον εργασίες, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών με ΔΕΠΥ ή μαθησιακές δυσκολίες, μπορεί να χρειάζονται πρόσθετη εκπαίδευση σε αυτές τις δεξιότητες, ώστε να φέρουν σε πέρας τα καθήκοντά τους. Για παράδειγμα, μια μελέτη που προέβλεπε τη συγκεκριμένη και σαφή διδασκαλία του πώς ολοκληρώνονται οι κατ' οίκον εργασίες δίδαξε πώς να:

- καταγράφουν με ακρίβεια μια εργασία
- σχεδιάσουν πόσο χρόνο θα χρειαστούν για να ολοκληρώσουν μιαν εργασία
- οργανώνουν τα υλικά τους
- ξεκινούν και να ελέγχουν το έργο τους

Σε αυτές τις συγκεκριμένες κατά βήμα οδηγίες, ο εκπαιδευτής προσομοιάζει κάθε μία από τις στρατηγικές. Στη συνέχεια τελούνται προφορικά πρόβες και μετά ο εκπαιδευτής τις χρησιμοποιεί στην καθοδηγούμενη πρακτική σε προσομοιωμένες συνθήκες.

Οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες μπορούν να αποκτήσουν και να χρησιμοποιήσουν τις στρατηγικές που προάγουν την οργάνωση της εργασίας. Ομοίως, τα παιδιά με ΔΕΠΥ μπορούν να ωφεληθούν από παρόμοια επίπεδα καθοδηγούμενης πρακτικής. Οι μαθητές μπορούν επίσης να επωφεληθούν από γραφική αναπαράσταση της ολοκληρωμένης δουλειάς τους, καθώς η διαδικασία αυτή βοηθά στην αυτο-επίβλεψή τους.

Εκτός από τις παραπάνω στρατηγικές, οι μαθητές με ΔΕΠΥ μπορεί να χρειάζονται επίσης αυξημένη ενίσχυση (όπως η χρήση συστήματος ανταλλάξιμων πόντων ή “συμβόλαια” συμπεριφοράς) για την αντιμετώπιση των προβλημάτων στην ολοκλήρωση των κατ’ οίκον εργασιών. Σε ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτικών διδάσκονται οι ακόλουθες στρατηγικές:

- Πώς να «οργανώσει» ο εκπαιδευτικός ένα σύστημα για την καταχώριση ανατεθειμένων εργασιών
- Πώς να δίνει αποτελεσματικές οδηγίες
- Πώς να εφαρμόζει θετικές στρατηγικές ενίσχυσης
- Πώς να διαχειρίζεται το χρόνο και να καθορίζει στόχους
- Πώς να χρησιμοποιεί αποτελεσματικά την τιμωρία
- Πώς να βοηθά στη διατήρηση των στρατηγικών εργασίας και τις δεξιοτήτων που έχουν αποκτηθεί.

Σε αυτό το πρόγραμμα, τονίζεται η συνεργασία μεταξύ σπιτιού και σχολείου, καθώς και η σημασία της παρακολούθησης της προόδου για να ελέγχεται η επίτευξη των στόχων.

Φαρμακευτική αγωγή που χρησιμοποιείται για τη θεραπεία της ΔΕΠΥ

Οι πληροφορίες που παρέχονται εδώ για τα φάρμακα που έχουν εγκριθεί επίσημα για τη θεραπεία του ΔΕΠΥ

Υπάρχουν δύο κύριοι τύποι φαρμάκων που χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία σε παιδιά, εφήβους και ενήλικες με ΔΕΠΥ: διεγερτικά φάρμακα και μη-διεγερτικό φάρμακα.

Διεγερτικά φάρμακα

Διεγερτικό φάρμακο, ιδιαίτερα η μεθυλφαινιδάτη (Ritalin), είναι το πιο ευρέως χρησιμοποιούμενο φάρμακο για τη θεραπεία της ΔΕΠΥ τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες. Οι ευεργετικές επιδράσεις της στη συμπεριφορά των παιδιών και στη μείωση των προβλημάτων του σχολείου ανακαλύφθηκαν εντελώς τυχαία από τον Charles Bradley το 1950. Χρησιμοποίησε ένα από τα πρώτα είδη της νευροαπεικόνισης (πνευμο-εγκεφαλογράφημα, το οποίο δεν είναι πλέον σε χρήση) για να μελετήσει τους εγκεφάλους των παιδιών με διαταραχές συμπεριφοράς. Ένα πρόβλημα ήταν ότι αυτή η διαδικασία παρήγαγε σοβαρές κεφαλαλγίες σε πολλά από τα παιδιά. Έτσι χρησιμοποίησε ένα είδος διεγερτικού φαρμάκου (μια αμφεταμίνη) που εμπλέκεται στη ρύθμιση της πίεσης στο κοιλίες του εγκεφάλου, το οποίο πίστευε ότι θα μπορούσε να ανακουφίσει τους πονοκέφαλους. Προς έκπληξή του, τα περισσότερα από τα παιδιά έδειξαν σημαντική βελτίωση στη συμπεριφορά και περίπου τα μισά παρουσίασαν βελτιωμένη σχολική απόδοση. Αυτά τα παιδιά αναφέρονταν στα χάπια ως «τα μαθηματικά χάπια» επειδή κατάφεραν για πρώτη φορά να καθίσουν και να επιλύσουν προβλήματα μαθηματικών μετά τη λήψη τους ! Τα ευρήματα αυτά σηματοδότησαν την έναρξη της χρήσης των διεγερτικών φαρμάκων για τη θεραπεία των παιδιών με επίμονη υπερκινητικότητα, μειώνοντας τα συμπτώματα της ελλειμματικής προσοχής, υπερκινητικότητας, παρορμητικότητας, αυτό που σήμερα ονομάζεται ΔΕΠΥ.

Μηχανισμός δράσης των διεγερτικών φαρμάκων

Υπάρχουν δύο κατηγορίες των διεγερτικών:

Methylphenidate

Πάνω από 1500 τυχαιοποιημένες ελεγχόμενες μελέτες έχουν δείξει ότι η μεθυλφαινιδάτη είναι αποτελεσματική για την πλειοψηφία των παιδιών, εφήβων και ενηλίκων με ΔΕΠΥ. Η πιο διαδεδομένη μορφή της μεθυλφαινιδάτης είναι το Ritalin. Η πιο πρόσφατη προσθήκη περιλαμβάνει το Concerta που αποτελεί μια εκδοχή βραδείας αποδέσμευσης της δραστικής ουσίας.

Διεγερτικά φάρμακα που χρησιμοποιούνται στη θεραπεία της ΔΕΠΥ αυξάνουν τα επίπεδα των χημικών ουσιών στον εγκέφαλο (νευροδιαβιβαστών, όπως η ντοπαμίνη και νορεπινεφρίνη) που βοηθούν τη μετάδοση σημάτων μεταξύ των νεύρων. Για παράδειγμα, η μεθυλφαινιδάτη έχει αποδειχθεί ότι αυξάνει τα επίπεδα της ντοπαμίνης στον εγκέφαλο, η οποία ενισχύει την ικανότητα του Νευρικού Συστήματος να διακρίνει το σήμα από τον «θόρυβο» ως προς τα ερεθίσματα.

Τα ευρήματα της έρευνας είναι σημαντικά για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς του παιδιού στην τάξη. Για παράδειγμα, πολλοί μαθητές με ΔΕΠΥ ισχυρίζονται ότι οι περισσότερες σχολικές εργασίες είναι βαρετές. Η θεραπεία με μεθυλφαινιδάτη αυξάνει τα επίπεδα της ντοπαμίνης τους, η οποία με τη σειρά της θα αυξήσει την δεκτικότητα του μαθητή (ξαφνικά φαίνεται ενδιαφέρο αυτό που μέχρι πρότινος φαινόταν βαρετό. Αυτό είναι ακριβώς ό, τι έχει αποδειχθεί να συμβαίνει σε τυχαιοποιημένες ελεγχόμενες κλινικές δοκιμές. Η ακαδημαϊκή παραγωγικότητα των παιδιών είναι πολύ μεγαλύτερη κατά τη θεραπεία με μεθυλφαινιδάτη σε σύγκριση με τη λήψη εικονικού φαρμάκου (placebo).

Επιπτώσεις των διεγερτικών φαρμάκων

Με αυτά τα φάρμακα, το παιδί με ΔΕΠΥ είναι σε καλύτερη θέση να συγκεντρωθεί και να αγνοήσει άσχετα παρειαφρέοντα ερεθίσματα. Αυτό μπορεί να τα βοηθήσει να ελέγχουν τη συμπεριφορά και τον τρόπο σκέψης τους. Στην τάξη, οι μαθητές με ΔΕΠΥ

μπορεί να είναι λιγότερο νευρικοί, λιγότερο συναισθηματικοί, και σε καλύτερη θέση να συγκεντρώνονται όταν υποβάλλονται σε θεραπεία.

Ωστόσο, οι μαθητές με ΔΕΠΥ είναι πιθανό να έχουν «χάσει» πολλές οδηγίες και μπορεί επίσης να έχουν μαθησιακά προβλήματα. Η φαρμακευτική αγωγή δεν μπορεί να λύσει τα προβλήματα αυτά, οπότε υλοποιούνται προσαρμοσμένες ακαδημαϊκές παρεμβάσεις που είναι απαραίτητες για το σχολείο, ανεξάρτητα από το αν χορηγείται φαρμακευτική αγωγή. Επίσης, δεν είναι σαφές αν φαρμακευτική αγωγή για ΔΕΠΥ βελτιώνει την ακαδημαϊκή επίδοση (όπως μετράται από τυποποιημένες δοκιμές) μακροπρόθεσμα.

Διάρκεια των αποτελεσμάτων των διεγερτικών φαρμάκων

Οι δύο κύριες κατηγορίες των διεγερτικών φαρμάκων ποικίλουν ως προς την ταχύτητα επίτευξης ευεργετικών αποτελεσμάτων. Τα διεγερτικά φάρμακα για ΔΕΠΥ συνήθως χορηγούνται με τη μορφή χαπιών ή κάψουλες που πρέπει να καταπίνονται χωρίς να μασηθούν. Ωστόσο, για τα παιδιά που έχουν δυσκολία στην κατάποση χαπιών, ορισμένοι τύποι φαρμάκων διατίθενται σε κάψουλες που ενδέχεται να ανοίξουν και το περιεχόμενο να διασκορπιστεί ή να αναμιχθεί με τρόφιμα, όπως το γιαούρτι.

* Η διάρκεια του Ritalin διαρκεί για 3-4 ώρες. Αυτό σημαίνει ότι εάν ο μαθητής έλαβε την πρώτη δόση στο σπίτι μετά την αφύπνιση ή πολύ νωρίς το πρωί (6:30 ή 07:30 πμ), τα ευεργετικά αποτελέσματα θα αρχίσουν υποχωρούν πριν από τις πρώτες μεσημβρινές ώρες. Ομοίως, τα ευεργετικά αποτελέσματα μιας δόσης που λαμβάνεται το μεσημέρι θα αρχίσει να διαρκέσουν μέχρι περίπου τις 16:00 - μια φάση μετάβασης, η οποία συμπίπτει με την φύλαξη μετά το σχολείο ή δραστηριότητες, μεταφορά με σχολικό λεωφορείο. Αυτό σημαίνει ότι η συμπεριφορά του μαθητή και την ικανότητα συγκέντρωσης ενδέχεται να επιδεινωθεί πριν από την επόμενη δόση μπορεί να δοθεί. Παρά το πρακτικό πρόβλημα που σχετίζεται με την ανάγκη για πολλαπλές δόσεις ανά ημέρα, τα βραχείας δράσης φάρμακα είναι χρήσιμα με πολλούς τρόπους. Πρώτον, βοηθούν στο έλεγχο των συμπτωμάτων της ΔΕΠΥ και η δόση μπορεί να προσαρμοστεί

εύκολα, έτσι ιατρικές κατευθυντήριες γραμμές για τη θεραπεία συνιστούν ότι οι γιατροί αρχίζουν με τα βραχείας δράσης διεγερτικά. Επίσης, ο γιατρός μπορεί να συνταγογραφήσει μια μικρότερη δόση - ενεργεί διεγερτικά το απόγευμα - μετά την παρατεταμένη διάρκεια δράσης - έτσι ώστε το παιδί μπορεί να συμμετέχει σε δραστηριότητες μετά το σχολείο ή να έχουν πιο ήσυχα βράδια στο σπίτι.

Την τελευταία δεκαετία έχουν δοκιμαστεί επιτυχώς τα μακράς δράσης σκευάσματα μεθυλφαινιδάτης για τη θεραπεία του ΔΕΠΥ σε παιδιά, εφήβους και ενήλικες. Το σκεύασμα που έχει αυτή τη δράση είναι το Concerta. Οι κύριοι στόχοι αυτής της προσέγγισης ήταν :

- να εξαλείψει την ανάγκη για πολλαπλές δόσεις ανά ημέρα (ιδιαίτερα η ανάγκη για μια ενδιάμεση δόση, η οποία συχνά πρέπει να χορηγηθεί στο σχολείο)
- την ελαχιστοποίηση του "roller-coaster" on-off αποτελέσματος της χρήσης των βραχείας δράσης διεγερτικών δηλ τα διαστήματα μεταξύ χορηγήσεων που υποχωρούν τα ευεργετικά κλινικά αποτελέσματα της δόσης χωρίς να έχουν ακόμα ενεργοποιηθεί τα ευεργετικά αποτελέσματα της διάδοξης.

Σημειώστε ότι πολλές περισσότερες μορφές διεγερτικών έχουν εγκριθεί στον Καναδά και στις ΗΠΑ. Επειδή οι επιδράσεις ορισμένων από αυτά τα μακράς δράσης διεγερτικά μπορεί να διαρκέσουν μέχρι και 10 ή 12 ώρες, ένας μαθητής μπορεί να λάβει ένα χάπι το πρωί πριν έρθει στο σχολείο χωρίς να χρειαστεί να λάβει άλλα διεγερτικά. Τα διεγερτικά μπορούν επίσης να βοηθήσουν τα παιδιά να λάβουν μέρος σε εξωσχολικές δραστηριότητες.

Οι παρενέργειες των διεγερτικών φαρμάκων

Περισσότερες από τέσσερις δεκαετίες κλινικής εφαρμογής κατέδειξαν την αποτελεσματικότητα και την ασφάλεια της μεθυλφαινιδάτης στην οποία βασίζονται τα διεγερτικά φάρμακα που κυκλοφορούν στην Ελλάδα. Αλλά όπως όλα τα φάρμακα, η μεθυλφαινιδάτη έχει κάποιες παρενέργειες (ανεπιθύμητες ενέργειες). Αυτό δεν σημαίνει ότι ο καθένας θα βιώσει τις παρενέργειες αυτές, αλλά δεν είναι δυνατόν να

προβλέψουμε ποιος θα είναι και ποιος όχι. Γι' αυτό είναι χρήσιμο για τους εκπαιδευτικούς (καθώς και τους γονείς παιδιών με ΔΕΠΥ) να γνωρίζουν ποιες παρενέργειες μπορεί να προκαλέσει ένα διεγερτικό φάρμακο, έτσι ώστε να μπορούν να τις αναφέρουν σε περίπτωση που τις παρατηρήσουν. Οι γιατροί έχουν διάφορες στρατηγικές για τη μείωση ή την εξάλειψη των παρενεργειών των διεγερτικών φαρμάκων, συμπεριλαμβανομένης της αλλαγής της δόσης, προσθήκης ή παράλειψης μιας δόσης, της μετάβασης σε ένα διαφορετικό διεγερτικό, τη μετάβαση σε ένα άλλο είδος φαρμακευτικής αγωγής, ή χρησιμοποιώντας μια εναλλακτική ή συμπληρωματική μη φαρμακολογική προσέγγιση της θεραπείας.

Οι ακόλουθες κοινές ανεπιθύμητες ενέργειες μπορεί να εμφανιστούν μέχρι και στο 20% των παιδιών με ΔΕΠΥ, αλλά είναι συνήθως πολύ ήπιες και δεν διαρκούν πολύ (θα αρχίσουν να μειώνονται μέσα σε 30 λεπτά έως δύο ώρες και εξαφανίζονται εντελώς μέσα σε 24 ώρες):

- δυσφορία
- πονοκέφαλος
- θλίψη
- ευερεθιστότητα
- τάση να κλαίει περισσότερο
- ταχύτερο καρδιακό ρυθμό και αυξημένη αρτηριακή πίεση
- δυσκολία στον ύπνο (έτσι ώστε ο μαθητής μπορεί να είναι πολύ νυσταγμένος)

Οι επιπτώσεις των διεγερτικών φαρμάκων στην ανάπτυξη των παιδιών δεν είναι πλήρως κατανοητές. Οι ανησυχίες σχετικά με τις επιπτώσεις από την παρατεταμένη θεραπεία με διεγερτικά φάρμακα στην ανάπτυξη (δηλαδή, στο ύψος και το σωματικό βάρος) έχουν τεθεί επανειλημμένα τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, αλλά δεν υπάρχουν ακόμη σαφή συμπεράσματα.

Υπάρχουν αρκετές ενδείξεις ότι η θεραπεία με διεγερτικό φάρμακο στην παιδική και εφηβική ηλικία σχετίζεται με την αύξηση του σωματικού βάρους. Αντιθέτως, τα συμπεράσματα σχετικά με τις επιδράσεις των διεγερτικών στο ύψος είναι πιο

πολύπλοκα και αντιφατικά. Για παράδειγμα, ορισμένες μελέτες αναφέρουν αναχαίτιση της ανάπτυξης στο ύψος περίπου 1 cm / έτος κατά το πρώτο ένα έως τρία έτη της θεραπείας, ενώ άλλες δεν αναφέρουν καμία αρνητική επίδραση.

Επιπλέον, έχει προταθεί ότι ορισμένα παιδιά με ΔΕΠΥ μπορεί να ακολουθήσουν μια διαφορετική τροχιά ανάπτυξης, πράγμα που σημαίνει ότι τα παιδιά δεν μπορούν να ψηλώσουν όπως τα παιδιά χωρίς ΔΕΠΥ. Αρκετοί ερευνητές έχουν παρατηρήσει ένα φαινόμενο "αλματώδους ανάπτυξης" (ταχεία αύξηση σε ύψος και βάρος), αφού έχει διακοπεί η χορήγηση του διεγερτικού φαρμάκου. Αν και πιο πρόσφατες μελέτες δεν βρίσκουν αποδείξεις αυτού του άλματος, η παρατήρηση αυτή έχει οδηγήσει πολλούς γιατρούς στο να συστήνουν "διαλείμματα" από τη λήψη της αγωγής κατά τη διάρκεια του Σαββατοκύριακου ή τα καλοκαίρια. Δεν είναι γνωστό κατά πόσον αυτή η πρακτική έχει κάποια διαφορά στην ανάπτυξη ή αύξηση του σωματικού βάρους σε μακροπρόθεσμη βάση. Παρ' όλα αυτά, δεδομένου ότι τα παιδιά συχνά χρησιμοποιούν διεγερτικά για πολλά χρόνια, μια περιοδική εξέταση της ανάπτυξης είναι πολύ σημαντική.

Σοβαρές αλλά σπάνιες παρενέργειες διεγερτικών φαρμάκων:

Πιο σοβαρές αλλά σπάνιες ανεπιθύμητες ενέργειες περιλαμβάνουν υπερευαισθησία ή αλλεργία, τικ προσώπου, στερεοτυπικές κινήσεις, σύγχυση, ή παραισθήσεις. Οι γιατροί γενικά θεωρούν ότι η συχνότητα και η σοβαρότητα των ανεπιθύμητων ενεργειών αυξάνεται με την αύξηση της δόσης.

Τα διεγερτικά φάρμακα δεν αυξάνουν τον κίνδυνο για μεταγενέστερη χρήση ναρκωτικών: Τα διεγερτικά δεν θεωρούνται εθιστικά, όταν χρησιμοποιούνται σύμφωνα με τις προδιαγραφές (δηλαδή, λαμβάνονται από το στόμα σε καθορισμένη δόση και η συχνότητα) για τη θεραπεία της ΔΕΠΥ σε παιδιά και εφήβους. Επίσης, δεν υπάρχει καμία απόδειξη ότι η χρήση τους οδηγεί σε κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών. Συγκλίνοντα ευρήματα από κλινικές μελέτες δείχνουν ότι τα παιδιά με ΔΕΠΥ που θεραπεύονται με μεθυλφαινιδάτη διατρέχουν χαμηλότερο κίνδυνο εκδήλωσης προβλημάτων κατάχρησης ουσιών από ό, τι τα παιδιά με ΔΕΠΥ που δεν είναι σε φαρμακευτική αγωγή.

Μη διεγερτικά φάρμακα

Η υδροχλωρική Ατομοξετίνη είναι μια νέα κατηγορία φαρμάκων που είναι γνωστή ως «ειδικοί αναστολείς επαναπροσλήψεως νορεπινεφρίνης. Η Ατομοξετίνη πωλείται υπό την εμπορική ονομασία *Strattera*®. Είναι το πρώτο μη-διεγερτικό φάρμακο που έχει εγκριθεί για τη θεραπεία της ΔΕΠΥ. Εγκρίθηκε από την Υπηρεσία Τροφίμων και Φαρμάκων (FDA) των ΗΠΑ το Νοέμβριο του 2002 και στη συνέχεια εγκρίθηκε από τους αντίστοιχους οργανισμούς του Καναδά, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Αυστραλίας, του Μεξικού, της Αργεντινής και σε πολλές άλλες χώρες.

Μηχανισμός δράσης της atomoxetine

Σε αντίθεση με τα διεγερτικά, τα οποία υπηρετούν κυρίως την αύξηση νευροδιαβίβασης της ντοπαμίνης, η Ατομοξετίνη αυξάνει την νευροδιαβίβαση της νορεπινεφρίνης, η οποία συνδέεται με την καλύτερη διαμόρφωση της προσοχής. Τα δεδομένα από πολυάριθμες τυχαιοποιημένες ελεγχόμενες κλινικές δοκιμές έχουν δείξει ότι είναι καλά ανεκτή και αποτελεσματική στη θεραπεία παιδιών, εφήβων και ενηλίκων με ΔΕΠΥ. Όπως και διεγερτικές ουσίες, η Ατομοξετίνη είναι αποτελεσματική στη θεραπεία και τον έλεγχο των συμπτωμάτων ΔΕΠΥ στο σπίτι και στο σχολείο. Επίσης, βελτιώσεις από τη λήψη της ουσίας αυτής από παιδιά και εφήβους έχουν αναφερθεί σε στην ευρύτερη κοινωνική και οικογενειακή λειτουργία.

Διάρκεια των αποτελεσμάτων της Ατομοξετίνης

Η ατομοξετίνη συνήθως χορηγείται μία φορά την ημέρα, είτε το πρωί, ή το βράδυ. Εάν απαιτείται δεύτερη δόση, δίνεται αργά το απόγευμα - μετά το σχολείο. τσι, είναι απίθανο ότι θα πρέπει να δοθεί αυτό το φάρμακο κατά τη διάρκεια της σχολικής ημέρας. Η Ατομοξετίνη είναι ένα πιο αργής δράσης φάρμακο σε σύγκριση με τα διεγερτικά. Τα ευεργετικά αποτελέσματα των διεγερτικών φαρμάκων είναι εμφανή μέσα σε περίπου 30 λεπτά από τη λήψη του φαρμάκου (ακόμα και μετά την πρώτη δόση). Αντίθετα, όσοι λαμβάνουν Ατομοξετίνη μπορεί να μην παρουσιάζουν εμφανείς επιδράσεις για σχεδόν

μια εβδομάδα μετά την έναρξη λήψης του φαρμάκου. Τα μέγιστα οφέλη αρχίζουν να εμφανίζονται τη δεύτερη, ή τρίτη εβδομάδα μετά την έναρξη της θεραπείας και οι ευεργετικές για τη συμπεριφορικά επιδράσεις ενδέχεται να μην εμφανίζονται τόσο δραματικές όσο με τα διεγερτικά φάρμακα.

Ωστόσο, όταν εμφανίζονται τα ευεργετικά αποτελέσματα, υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι οι επιπτώσεις μιας πρωής δόσης της Ατομοξετίνης διαρκεί για περίπου 24 ώρες. Για παράδειγμα, οι αξιολογήσεις της συμπεριφοράς ενός παιδιού από τους γονείς του κατά τη διάρκεια της βραδιάς, δείχνουν ότι τα παιδιά έχουν λιγότερα προβλήματα με την ολοκλήρωση εργασιών, τη ώρα έναρξης αλλά και την ποιότητα του ύπνου καθώς και λιγότερα προβλήματα με την προετοιμασία για την επόμενη ημέρα σχολείου. Αυτές οι δραστηριότητες των νοικοκυριών που αφορούν τις ρουτίνες το βράδυ και το πρωί αποτελούν συνήθως σημαντικά προβλήματα για τους γονείς που έχουν ένα παιδί με ΔΕΠΥ.

Οι παρενέργειες της Ατομοξετίνης

Γενικά η, ατομοξετίνη είναι καλά ανεκτή με ελάχιστες παρενέργειες. Οι πιο συχνές ανεπιθύμητες ενέργειες, οι οποίες είναι γενικά ήπιες, είναι :

- στομαχικές διαταραχές
- μειωμένη όρεξη
- ναυτία ή εμετός
- κούραση ή κόπωση
- ζάλη
- εναλλαγές της διάθεσης

Όπως και με τα διεγερτικά φάρμακα, υπήρξαν μερικές ανησυχίες για μειωμένη ανάπτυξη σε παιδιά και εφήβους, που λάμβαναν ατομοξετίνη, έτσι ώστε οι γιατροί να χρειάζεται να ζυγίζουν και μετρούν το ύψος αυτών των παιδιών σε τακτά χρονικά διαστήματα.

Η Atomoxetine δεν αυξάνει τον κίνδυνο για μεταγενέστερη χρήση ναρκωτικών: Αυτό το φάρμακο δεν συνδέεται με την κατάχρηση σε ανθρώπους στις

προδιαγραφόμενες συνήθειες δόσεις. Επομένως, σε αντίθεση με τα διεγερτικά, η ατομοξετίνη δεν είναι μια ελεγχόμενη ουσία.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην φαρμακευτική θεραπεία της ΔΕΠΥ

Οι εκπαιδευτικοί και το λοιπό προσωπικό του σχολείου παίζουν αρκετά σημαντικό ρόλο υποστήριξης και παρακολούθησης των προγραμμάτων θεραπείας για τους με ΔΕΠΥ, ακόμη και όταν το φάρμακο είναι μέρος της συνολικής προσέγγισης της θεραπείας.

Παρακολούθηση πρώτων επιπτώσεων της φαρμακευτικής αγωγής στη συμπεριφορά και τη σχολική απόδοση στην τάξη

Δεν υπάρχει κανένας τρόπος για τους γιατρούς να προβλέψουν εκ των προτέρων ποια φάρμακα θα είναι πιο χρήσιμα για ένα συγκεκριμένο παιδί, έφηβο ή ενήλικα με ΔΕΠΥ, ή ποια θα είναι η βέλτιστη δόση. Ένας μαθητής που δεν επωφελείται από ένα είδος διεγερτικού φαρμάκου μπορεί να ανταποκριθεί σε ένα άλλο είδος, ή σε μη διεγερτικό φάρμακο. Ένας μαθητής που δεν επωφελείται από μία δόση μπορεί να ανταποκριθεί σε μια υψηλότερη ή χαμηλότερη δόση. Παρομοίως, οι παρενέργειες μπορεί να συμβούν με έναν τύπο του φαρμάκου, αλλά όχι με μια άλλον. Έτσι, η απάντηση³ του μαθητή στο φάρμακο πρέπει να παρακολουθείται πολύ προσεκτικά.

Οι εκπαιδευτικοί παίζουν σημαντικό ρόλο στην παρακολούθηση αυτή, επειδή μπορούν να παρατηρήσουν το μαθητή κατά τη διάρκεια της ημέρας, ενώ η επίδραση της φαρμακευτικής αγωγής είναι ενεργή, και να αναφέρουν τη διάρκεια και το είδος των επιπτώσεων της φαρμακευτικής αγωγής. Χωρίς την συμβολή του δασκάλου, οι γονείς και ο γιατρός δεν θα γνωρίζουν εάν η συγκεκριμένη δόση ή το είδος της φαρμακευτικής αγωγής είναι ευεργετικά. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα με τα μικρότερα παιδιά, που δεν μπορούν να έχουν την ικανότητα να αξιολογούν, ούτε το λεξιλόγιο για να περιγράψουν τις επιπτώσεις, ή που μπορεί να μην είναι σε θέση να θυμούνται τις επιπτώσεις από τη στιγμή που φθάνουν στο σπίτι, στο τέλος της σχολικής ημέρας.

---

³ Η αντίδραση σε ότι αφορά την εμφάνιση ευεργετικών επιδράσεων ή παρενεργειών

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σειρά 1η

ΓΟΝΕΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΔΕΠΥ

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

1. American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5®)*. American Psychiatric Pub.
2. Barkley RA. Deficient emotional self-regulation: a core component of attention-deficit/hyperactivity disorder. *J ADHD Rel Disord* 2010; 1: 5-37.
3. McIntosh, K., Herman, K., Sanford, A., McGraw, K., Kira, F. (2004). Teaching Transitions: Techniques for Promoting Success Between Lessons. *Teaching Exceptional Children*, 37, 1.
4. Polanczyk, G., et al. The worldwide prevalence of : a systematic review and metaregression analysis. *Am J Psychiatry* 2007; 164: 942-948.
5. Sobanski E et al. Emotional lability in children and adolescents with attention deficit/hyperactivity disorder (): clinical correlates and familial prevalence. *J Child Psychol Psychiatry* 2010; 51: 915-923.
6. Stringaris A, Goodman R. Mood lability and psychopathology in youth. *Psychol Med* 2008; 39: 1237-1245.
7. Sjöwall D et al. Multiple deficits in ADHD: executive dysfunction, delay aversion, reaction time variability, and emotional deficits. *J Child Psychol Psychiatry* 2012
8. Lambek R et al. Executive dysfunction in school-age children with . *J Atten Disord* 2011; 15: 646-655.
9. Agarwal R et al. The quality of life of adults with attention deficit hyperactivity disorder: a systematic review. *Innov Clin Neurosci* 2012; 9: 10-21.
10. Brod M et al. Comparison of the burden of illness for adults with ADHD across seven countries: a qualitative study. *Health Qual Life Outcomes* 2012; 10: 47.
11. Shaw P et al. Attention-deficit/hyperactivity disorder is characterized by a delay in cortical maturation. *Proc Natl Acad Sci* 2007; 104: 19649-19654.
12. Ellison-Wright I et al. Structural brain change in Attention Deficit Hyperactivity Disorder identified by meta-analysis. *BMC Psychiatry* 2008; 8: 51.

13. Valera EM et al. Meta-analysis of structural imaging findings in attention-deficit/hyperactivity disorder. *Biol Psychiatry* 2007; 61: 1361-1369.
14. Nøvik TS et al. Influence of gender on attention-deficit/hyperactivity disorder in Europe – ADORE. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 2006; 15 (Suppl.1): I/15-1/24.
15. Biederman J et al. Influence of gender on attention deficit hyperactivity disorder in children referred to a psychiatric clinic. *Am J Psychiatry* 2002; 159: 36-42.
16. Hodgkins P et al. Management of ADHD in children across Europe: patient demographics, physician characteristics, and treatment patterns. *Eur J Pediatr* 2012. In Press.
17. Steinhausen HC et al. Co-existing psychiatric problems in ADHD in the ADORE cohort. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 2006; 15 (Suppl.1): I/25-I/29
18. Klassen AF et al. Health-related quality of life in children and adolescents who have a diagnosis of attention-deficit/hyperactivity disorder. *Pediatrics* 2004; 114: e541-e547.
19. Erhart M, et al. Examining the relationship between attention-deficit/hyperactivity disorder and overweight in children and adolescents. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 2012; 21: 39-49
20. Bagwell CL et al. Attention-deficit hyperactivity disorder and problems in peer relations: predictions from childhood to adolescence. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2001; 40: 1285-1292.
21. Elkins IJ et al. The impact of attention-deficit/hyperactivity disorder on preadolescent adjustment may be greater for girls than for boys. *J Clin Child Adolesc Psychol* 2011; 40: 532-545.
22. Hinshaw SP et al. Prospective follow-up of girls with attention-deficit/hyperactivity disorder into early adulthood: continuing impairment includes elevated risk for suicide attempts and self-injury. *J Consult Clin Psychol* 2012; 80: 1041-1051.

23. Galéra C et al. Childhood and adolescent hyperactivity-inattention symptoms and academic achievement 8 years later: the GAZEL Youth study. *Psychol Med* 2009; 39: 1895-1906.
24. Birchwood J, Daley D. Brief report: the impact of attention deficit hyperactivity disorder symptoms on academic performance in an adolescent community sample. *J Adolescence* 2012; 35: 225-231.
25. Kent KM et al. The academic experience of male high school students with ADHD. *J Abnorm Child Psychol* 2011; 39: 451-462.
26. ADHD Europe. Diagnosis and treatment of ADHD in Europe. ADHD Europe survey 2011. Biederman J et al. Functional impairments in adults with self-reports of diagnosed ADHD: a controlled study of 1001 adults in the community. *J Clin Psychiatry* 2006; 67: 524-540.
27. Moyá J et al. The impact of persisting hyperactivity on social relationships: a community-based, controlled 20-year follow-up study. *J Atten Disord* 2012 [Epub ahead of print]
28. Knapp M et al. Economic outcomes in adulthood and their associations with antisocial conduct, attention deficit and anxiety problems in childhood. *J Ment Health Policy Econ* 2011; 14: 137-147.
29. Barkley RA et al. Young adult outcome of hyperactive children: adaptive functioning in major life activities. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2006; 45: 192-202.
30. Barkley JA et al. Driving in young adults with attention deficit hyperactivity disorder: knowledge, performance, adverse outcomes, and the role of executive functioning. *J Int Neuropsychol Soc* 2002; 8: 655-667.
31. Lichtenstein P et al. Medication for attention deficit-hyperactivity disorder and criminality. *New Engl J Med* 2012; 367: 2006-2014.
32. Young S et al. Avoiding the 'twilight zone': recommendations for the transition of services from adolescence to adulthood for young people with ADHD. *BMC Psychiatry* 2011; 11: 174.

33. McCarthy S et al. Attention-deficit hyperactivity disorder: treatment discontinuation in adolescents and young adults. *Br J Psychiatry* 2009; 194: 273-277.
34. National Institute for Health and Clinical Excellence (NICE). National Clinical Practice Guideline number 72: diagnosis and management of ADHD in children, young people and adults. 2009.
35. Young SJ et al. The identification and management of ADHD offenders within the criminal justice system: a consensus statement from the UK Adult ADHD Network and criminal justice agencies. *BMC Psychiatry* 2011; 11: 32.
36. Cadman T et al. Caregiver burden as people with autism spectrum disorder and attention-deficit/hyperactivity disorder transition into adolescence and adulthood in the United Kingdom. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2012; 51: 879-888.
37. Pimentel MJ et al. Mothers of children with attention deficit/hyperactivity disorder: relationship among parenting stress, parental practices and child behaviour. *Atten Defic Hyperact Disord* 2011; 3: 61-68.
38. Cussen A et al. Relationship between symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder and family functioning: a community-based study. *Eur J Pediatr* 2012; 171: 271-280.
39. Davis CC et al. Putting families in the center: family perspectives on decision making and ADHD and implications for ADHD care. *J Atten Disord* 2012; 16: 675-684.
40. Biederman J et al. A prospective 4-year follow-up study of attention deficit hyperactivity and related disorders. *Arch Gen Psychiatry* 1996; 53: 437-446.
41. Kutcher S et al. International consensus statement on attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) and disruptive behaviour disorders (DBDs): Clinical implications and treatment practice suggestions. *European Neuropsychopharmacol* 2004; 14: 11-2

42. Kooij SJ et al. European consensus statement on diagnosis and treatment of adult ADHD: The European Network Adult ADHD. BMC Psychiatry 2010; 10: 67.
43. Seixas M et al. Systematic review of national and international guidelines on attention-deficit hyperactivity disorder. J Psychopharmacol 2012; 26: 753-765.
44. National Institute for Health and Clinical Excellence (NICE). Attention deficit hyperactivity disorder costing report: implementing NICE guidance. 2008.
45. Wilens TE et al. Does ADHD predict substance use disorders? A 10-year followup study of young adults with ADHD. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry 2011; 50: 543-553.
46. Biederman J et al . Stimulant therapy and risk for subsequent substance use disorders in male adults with ADHD: a naturalistic controlled 10-year follow-up study. Am J Psychiatry 2008; 165: 597-603.
47. Biederman J. Pharmacotherapy for attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) decreases the risk for substance abuse: findings from a longitudinal follow-up of youths with and without ADHD. J Clin Psychiatry 2003; 65 (Suppl 11): 3-8
48. Κόρπα, Τ. (2013), Η πορεία του ατόμου με ADHD στην αυτονομία. Συννοσηρότητα και προκλήσεις της καθημερινότητας: στο *“Επικίνδυνες συμπεριφορές σε εφήβους και νέους με ADHD”*, Αμφιθέατρο Χωρεμείου Ερευνητικού Εργαστηρίου Πανεπιστημίου Αθηνών, Νοσοκομείο Παιδων “Αγία Σοφία.”, Αθήνα, Μάρτιος 2013
49. Biederman J et al. Functional impairments in adults with self-reports of diagnosed ADHD: a controlled study of 1001 adults in the community. J Clin Psychiatry 2006; 67: 524-540.
50. Shaw M et al. A systematic review and analysis of long-term outcomes in attention deficit hyperactivity disorder: effects of treatment and non-treatment. BMC Med 2012; 10: 99
51. Hodgkins P et al. A systematic review of global publication trends regarding long-term outcomes of ADHD. Front Psychiatry 2011; 2: 8

52. Ιστότοπος της Ελληνικής Κοινότητας Ανάλυσης Συμπεριφοράς, ανασύρθηκε στις 25.7.14 από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://behaviorism.panteion.gr/index.php/el/2010-03-22-23-30-39?view=item&id=1&item=218>)
53. *Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής Υπερκινητικότητας - Θεωρητικές προσεγγίσεις και θεραπευτική αντιμετώπιση* [Επιμ.] Ε. Κάκουρος & Κ. Μανιαδάκη. Εκδόσεις GUTENBERG